

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 8, Sayı 20, Mart 2021 / Volume 8, Issue 20, March 2021

**MOLLA SABİR'İN KARDAŞLIK DERGİSİNDE TEFRİKA EDİLEN
'KERKÜK ŞÂİRLERİ' İSİMLİ ESERİ**

Molla Sabir's 'Kerkük Şairleri' Which is Serialized in Kardeşlik

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received Date : 18.01.2021
Kabul Tarihi/Accepted Date : 01.03.2021
Sayfa/Pages : 59-89
DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2021.182>

Yağız YALÇINKAYA

(Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul / Türkiye, e-mail: y.yalcinkaya@iku.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9674-0606>

Atıf/Citation

Yalçinkaya, Yağız, "Molla Sabir'in Kardeşlik Dergisinde Tefrika Edilen 'Kerkük Şairleri' İsimli Eseri", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 8/20, 2021, s. 59-89.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 8, Sayı 20, Mart 2021.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 8, Issue 20, March 2021.

ISSN: 2148-5704

MOLLA SABİR'İN KARDAŞLIK DERGİSİNDE TEFRİKA EDİLEN 'KERKÜK ŞÂİRLERİ' İSİMLİ ESERİ

Molla Sabir's 'Kerkük Şairleri' Which is Serialized in Kardaşlık

Yağız YALÇINKAYA

Öz: Selçuklular zamanında Türk yurdu olup Osmanlı'nın son dönemlerine kadar Türk siyasi ve kültürel sahasında kalan Irak bugün hâlâ Türklerin yaşadığı ve Türkçenin konuşulduğu bir bölgedir. Nesîmî ve Fuzûlî gibi iki büyük şairi yetiştirmiş olan Kerkük, bu bölgenin önemli merkezlerindedir. Nesîmî'den beri birçok şair yetiştirmiş bölgede özellikle 19. asırda çok hareketli bir edebiyat çevresi görülmektedir. Bu çalışma dönemin 19 ve 20. asırlardaki şair ortamını yansıtan Molla Sabir'in *Kerkük Şâirleri* isimli eseri üzerinedir. Tamamı yayımlanmayan bu eserin bir kısmı 1965-66 yıllarında bölgenin önemli neşriyatından olan *Kardaşlık* dergisinin altı sayısında tefrika edilmiştir. Çalışmada bu altı kısım bir araya getirilip çeviri yazı ile tam bir metin hâlinde aktarılmıştır. Metne geçmeden önce *Kardaşlık* dergisinin mahiyeti hakkında, daha sonra Molla Sabir'in hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Son olarak *Kerkük Şâirleri* hakkında malumatlar ile birlikte metin kısmına geçilmiştir. Yirmi dokuz şairi ihtiva eden eser okuyucu ve araştırmacılara arz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Molla Sabir, Kerkük Şairleri, Kardaşlık Dergisi, Kerkük, Şair

Abstract: Iraq, which was a Turkish homeland during the Seljuk period and remained in the Turkish political and cultural field until the last period of the Ottoman Empire, is still a region where Turks live and Turkish is spoken. Kirkuk is one of the important centers of this region that has raised two great poets such as Nesîmî and Fuzûlî. A very active literary circle was seen in the region, which has grown many poets since Nesîmî, especially in the 19th century. This study is on Molla Sabir's work named *Kerkük Şâirleri*, which reflects the poetry environment of the period in the 19th and 20th centuries. A part of this work, which did not find the opportunity to be published completely, was serialized in six issues of *Kardaşlık*, one of the important publications of the region, in 1965-66. In the study, these six parts were brought together and transferred as a full text with transcription. Before passing to the text, firstly, information was given about the nature of *Kardaşlık*. Later, there is a section about Molla Sabir's life and works. Finally, with the information about *Kerkük Şâirleri*, the text part has started. The work, which includes twenty nine poets, has been presented to readers and researchers.

Key Words: Molla Sabir, Kerkük Şairleri, Kardaşlık Dergisi, Kirkuk, Poem

Giriş

Türkçe; Doğu Türkistan ve Hindistan'dan Avrupa'nın içlerine; Kırım ve Sibirya'dan Mısır ve Hicaz'a çok geniş bir coğrafyaya yayılma imkânı bulmuş bir dildir. Bu uçsuz coğrafyada sözlü ve yazılı birikimiyle binlerce yıl devam eden bir saltanat sürmüş ve hâlâ sürmektedir. Tarih boyunca konuşulduğu coğrafyalarda önemli kültür merkezlerinin kurulmasında baş etkenlerden biri olmuş, bu merkezlerde abide şahsiyetler yetiştirmiştir. Bu şahsiyetler de Türk dilinin yıkılmaz anıtlarını tarihe dikmeye muvaffak olmuşlardır. Orhun kıyısında Bengü Taşlar sonsuzluğa bırakılmış; Yesi'de *Divan-ı Hikmet*, Bağdat'ta *Divanü Lugati't-Türk*, Herat'ta *Muhakemetü'l-Lugateyn*, Agra'da *Babürname*, Bahçesaray'da *Sefername*, Anadolu'da *Risaletü'n-Nushiyye*, İstanbul ve Rumeli'de nice divan ve mesnevi ve daha saymakla bitmeyecek binlerce eser Türkçenin parlayan yıldızları olmuştur.

Türk dilinin bin yıldır konuşulup güzide eserlerinin verildiği merkezlerden biri de Irak coğrafyasıdır. Anadolu'dan daha eski bir Türk yurdu olan, Nesîmî, Fuzûlî ve Bağdatlı Rûhî gibi klasik Türk şiirinin doruk noktalarını yetiştirmiş bu bölge, bugün hâlâ Türklere ve Türkçeye vatan toprağı olmaya devam etmektedir.

Türklerin Irak'a ilk yerleşimleri bilindiği kadarıyla hicri 54 (miladi 674) tarihine kadar uzanmaktadır. Abbasiler döneminde ise Türklerin Irak'a gelişleri hızlanmıştır.¹ Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in Oğuz boylarından oluşan ordusu ile bölgeye girmesi, Irak'taki Türk varlığını kesinleştirmiştir. Türklerin bölgeye yerleşip çoğalmaları on ikinci asırda Musul ve Erbil Atabeylikleri ve Kerkük'teki Kıpçak Beyliği dönemlerinde hızlanmıştır. On dördüncü asırda Bağdat'a kadar olan bölgelerde Türkleşme hareketleri görülmektedir. Bu yüzyılda Türkçe, bölgede itibarlı bir dil hâlini almıştır. On beşinci asırda Osmanlı-Türk kültürünün etkisine giren Irak, on altıncı asırda büyük şairler çıkaracak kadar (Fuzûlî, Rûhî) Türkçenin yurdu olmuş durumdadır. On yedinci asrın ilk yarısına kadar Safevîler ve Osmanlılar arasında gidip gelen bölge, IV. Murad Han tarafından tamamen geri alınmış, Anadolu'dan getirilen Türk boyları ile beslenmiştir. Böylelikle, 1918 yılında başlayan kraliyet dönemine kadar aralıksız şekilde Türk kültürünün sahasında kalmıştır.²

Azerbaycan ve Anadolu kültür sahalarının kesiştiği bir bölge olan Irak, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber gibi halk hikâyelerinin varyantları ile çoğu Anadolu'da da kullanılan atasözü, bilmece ve ninnileriyle ve bölgeye özgü hoyrat adı verilen halk şiiri türü ile çok zengin bir halk edebiyatına sahiptir.³ Bölgenin yazılı edebiyatı ise tarihsel olarak iki kısımda incelenebilmektedir. Krallık döneminin başladığı 1918'e kadar olan kısım ortak devir, bu tarihten sonrası ise çağdaş edebiyat olarak adlandırılmaktadır. Ortak devir, başlangıçtan yirminci asrın ilk çeyreğine kadar olan dönemi içine alır. On dört ve on altıncı asırlar arasında gelişen Irak Türk edebiyatının, Azerbaycan yahut eski Anadolu Türkçesi kapsamında olduğu kabul edilmektedir. On dördüncü asırda, Irak Türk edebiyatının bilinen ilk temsilcisi Nesîmî yetişmiştir. On altıncı asırda ise Fuzûlî, hem Irak Türk edebiyatının en güçlü temsilcisi hem de Türk edebiyatının bir zirvesi olarak kendini göstermiştir. On dokuzuncu asır ise Irak Türk edebiyatının en güçlü edebî kuşağının yetiştiği dönem olarak anılmaktadır. Servet-i Fünûn akımı ile ortaya çıkan yeni şiir anlayışı ise yirminci asrın başından itibaren bölge edebiyatında kendini hissettirmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet ile birlikte Bağdat, Musul, Basra ve Kerkük gibi merkezlerde gazete ve dergiler yayımlanmış, özellikle Kerkük'te çıkan *Havadis* gazetesi ve *Maarif* dergisi edebiyat dünyasına yeni bir hareketlilik kazandırmıştır.⁴

Çalışmamıza konu olan *Kerkük Şâirleri* isimli eserin müellifi Molla Sabir (1895-1961), Osmanlı dönemin sonlarında dünyaya gelmiş; eserlerini krallık döneminde üretmiştir. Başta doğduğu ve yaşadığı şehir olan Kerkük'ün olmak üzere bölgenin hem ortak devir hem de çağdaş edebiyat dönemlerini kapsayan kıymetli çalışmaları ile döneminin mümtaz şahsiyetlerinden biri olmuştur.

Molla Sabir'in bu eseri, vefatından sonra Bağdat merkezli *Kardeşlik* dergisinin 1965-1966 yıllarında yayımlanan beşinci cildinin altı sayısında tefrika edilmiştir. Günümüzde yayın hayatına devam eden dergi, özellikle 1961-1977 yılları arasında bölgedeki Türk varlığının sesi hâline gelmiştir.

1. Kardeşlik Dergisi

Kardeşlik Mayıs 1961 tarihinde Bağdat'ta Türkçe ve Arapça yayın yapan bir dergi olarak çıkmaya başlamıştır. Irak Türkleri o yıllarda Arap alfabesi kullandıkları için dergi bu alfabe ile

¹ Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken Yay., İstanbul 2017, s. 20-21.

² Suphi Saatçi, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 6.Cilt (Azerbaycan-İrak Kerkük Türk Edebiyatı)*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997, s. 152.

³ Ahmet Bican Ercilasun, "İrak Türkleri ve Edebiyatları", *Milli Folklor*, S. 4, 1989, s. 4.

⁴ S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 159.

basılmaktadır.⁵ 23 Ocak 1961 tarihinde alınan izin ile yayın hayatına başlayan dergi, Temmuz 1964 - Temmuz / Ağustos 1971 yılları arasında sayfaları arasında Latin harfli yayınlara da yer vermiştir.⁶

Bahsedildiği üzere Türkçe ile birlikte Arapça yayın yapan derginin kapağında, isminin Arapçası olan *العراق* (el-Ehâ') başlığı da yer almıştır. Irak Türkleri yazı dili olarak Türkiye Türkçesini benimsemiş olsa da dergi yönetimi, ismi yerel ağızlardaki telaffuz ile "Kardeşlik" şeklinde kullanmayı uygun görmüşlerdir.⁷

Derginin imtiyaz sahibi, Irak İçişleri Bakanlığının 07.05.1960 tarihli izni ile Bağdat'ta kurulan Kerkük Kardeşlik Kulübü'dür. İlk yazı işleri müdürlüğü vazifesini Mehmet Hacı İzzet üstlenmiştir. Kerkük Kardeşlik Kulübü ismini daha sonra Kerkük Kardeşlik Ocağı olarak değiştirmiştir. Irak Türklerinin her yıl kendileri arasında yaptıkları seçimlerle yönetilen bir kurum olmuştur. Ancak bu hüviyetini Baas rejiminin baskıları yüzünden ancak 1977 yılına kadar koruyabilmiştir. Irak İhtilal Komuta Konseyi 1977 tarihinde aldığı bir kararla ocağa deyim yerindeyse el koymuştur. Bu tarihten sonra ocak ve dolayısıyla *Kardeşlik* dergisi kuruluş ve yayın ilkelerinden giderek uzaklaşmıştır.⁸

Irak Türklerinin en uzun soluklu ve olgun basın organlarından olan *Kardeşlik* dergisinde, *Türk dili, Türk tarihi, Irak Türklerinin folklor ve edebiyatına dair bilgiler içeren makaleler, araştırmalar ve yazı dizileri yayımlanmış; bir taraftan da haber, duyuru ve ilanlarla Irak'taki Türk nüfusunun sosyal iletişimi sağlanmaya çalışılmıştır.*⁹

Irak Türklüğünün ortak sesi olma ülküsü ile yola çıkan¹⁰ *Kardeşlik* dergisi, *Irak Türklerinin dil, edebiyat, kültür ve halkiyat malzemelerinin en zengin koleksiyonunu* meydana getirmiştir. Dergi 1977 yılında yukarıda zikredilen hadiseye kadar bu özelliğini korumuştur. Bu tarihte Baas yanlısı bir kurula devredilmesinden dolayı, artık Irak Türklerinin kültür ve edebiyatını temsil etme özelliğini kaybetmiştir.¹¹ 1977 tarihine kadar *ilk sayısından itibaren Irak Türklerinin dil, tarih, folklor, edebiyat, kültür ve sanat ürünlerini sergileyen, bunlar üzerinde çeşitli makalelerin ve diğer edebî türlerde yazıların yer aldığı, hatta bazı tenkit yazılarının yazıldığı, yazı dizileri de içeren tam bir kültür dergisi*¹² olan *Kardeşlik*, bu tarihten itibaren ilk kimliğini koruyamasa da bugün hâlâ yayın hayatına devam etmektedir.

2. Molla Sabir

Döneminin bilgin ve münevver kişiliklerinden olan Molla Sabir 1895 senesinde Kerkük Kalesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası yine Kerkük'ün önde gelen simalarından olan Büyük Hafız Molla Muhammed Efendi'dir.¹³ Tahsiline babasının yanında başlamıştır. Molla Taha Abbas, Molla Nasih Müderris ve Molla Taha Alemdar gibi Kerkük'ün meşhur âlimlerinin tedrisinden geçmiştir. Arapça ve Farsça öğrenmiştir.¹⁴ İlerleyen yıllarda tedrisatta babasına yardım etmiş bir anlamda onun asistanı olmuştur. Hususi olarak da ilm-i tecvid dersleri vermiştir.¹⁵

⁵ Önder Saatçi, "Irak Türklerinin Varlık Mücadelesinde Bir İrfan Ocağı: Kardeşlik dergisi", *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu I. Cilt*, Ankara 2018, s. 351.

⁶ Suphi Saatçi, "Kardeşlik", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 5. Cilt*, Dergâh Yay., İstanbul 1982, s. 196.

⁷ Ö. Saatçi, agm, s. 351.

⁸ S. Saatçi, "Kardeşlik", s. 196.

⁹ Ö. Saatçi, agm, s. 351.

¹⁰ Ö. Saatçi, agm, s. 355.

¹¹ S. Saatçi, "Kardeşlik", s. 196.

¹² Ö. Saatçi, agm, s. 357.

¹³ Görüleceği üzere *Kardeşlik* dergisinde Molla Sabir için "Büyük Hafız Molla Muhammed oğlu Molla Sabir" künyesi kullanılmıştır. Yazarın yayımlanmış eserlerinde de yine aynı künye yer almaktadır.

¹⁴ S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 414.

¹⁵ Ebak Sabah Ali Ali, "*Kerkük'te İçtimai Hayat-Folklor-*" Adlı Eser Üzerine Bir İnceleme, Yayımlanmamış YLT, Süleyman Demirel Ü. SBE, Isparta 2019, s. 122.

Irak ve Kerkük'ün ileri gelen ilim adamı, şair ve edebiyatçıları ile yakın ilişkiler kurmuştur. Bu dostluklar birçok bilgi ve hatırayı derlemesini sağlamıştır. *Girgin, hoşsohbet ve ziyaret sever* tabiatı ile geniş çevrelerce tanınarak sohbet meclislerinin aranan meşhur çehresi olmuştur.¹⁶ Yine devrin Hicrî Dede, Hıdır Lutfî ve Mehmed Sadık gibi şöhret sahibi Türkmen düşünür ve edebiyatçıları ile birlikte, Türkmen şairi Seyyid Mahmud Cevad tarafından Kerkük'te çıkarılan *Kevkeb-i Maârif* adlı yörenin ilk özel Türkçe dergisinde yazılar yazmıştır.¹⁷

Molla Sabir, Kerkük'ün sosyal hayatı ve folkloruna dair çok kıymetli bilgiler toplamış ve bunları notlar hâlinde muhafaza etmiştir.¹⁸ Kaybolmaya yüz tutmuş birçok Türkmen değerini korumak için yarım asırdan fazla emek harcamış, farklı farklı konular üzerinde durarak Kerkük'teki Türk varlığına mühim katkılar sağlamıştır.¹⁹ Bütün bunlar ile birlikte yörenin hafızası sayılabilecek çok zengin ve kıymetli bir kitaplık tesis etmiştir. Bunu *Kerkük'ün Müntehab Horyatları* isimli eserinde şöyle açıklamaktadır:

*Hayâtını te'lifât ve tettebbu'ât-ı ilmiyeye hasr eden ulemâ ve hükemâ-yı İslâmiyye'nin âsârından el yazısı ile yazılmış kitâbları toplamak ve bunlardan şimdiye kadar tab' ü neşr edilmeyen mu'teber ve mefkûd olanlarını meydâna çıkarmakla ilm ü ma'ârif-i İslâmiyye'ye bir hizmet itmek şerefini kazanmak gâyesiyle birçok yerleri gezip dolaşdım. Ve o meyânda topraklara gömülmüş ve kûşe-i ihmâl ü nisyâna atılmış ve fâ'idesiz kalan defîneler gibi Kerkük şâirlerinin de pek kıymetdâr eserlerini birçok müşkilât ve zahmetlere katlanarak elde itdim.*²⁰

1958 senesinde yapılan ihtilal ile kurulan cumhuriyet döneminde tutuklanarak ağır işkencelere maruz kalmış, bu işkenceler sağlığının bozulmasına sebep olmuştur. Bir daha eski sıhhatine kavuşamayıp 10 Haziran 1961'de ölmüştür. Zengin kitaplığı ve kıymetli notları, müsveddeleri ve çalışmaları vasiyeti üzerine yakını sayılan Şakir Sabir Zâbit'e tevarüs etmiştir.²¹

Ömrünün semeresi olan eserlerinin bir kısmını hayattayken yayımlamaya muvaffak olmuştur: *Dervişlik*, Bağdat 1951; *Gülşen-i Ulemâ*, Bağdat 1951; *Kerkük'ün Müntehab Horyatları*, 3 cilt, Bağdat, 1951, 1953, 1954; *Kerkük Şairlerinden Faiz ve Safî Efendiler Arasında Müşâare*, Bağdat, 1953.²² Bunlardan *Kerkük'ün Müntehab Horyatları* sadece elif ve bâ harfleriyle başlayan 1150 hoyratı ihtiva etmektedir.²³ Yazarın devamını getirme niyeti olduğu ama buna imkan bulamadığı anlaşılmaktadır.

Molla Sabir'in, vefatından sonra yayımlanan *Şehristânî Kimdir* (Bağdat, 1962) eserinden başka kisve-i tab'a bürünme talihine erişemeyen *Lalezar-ı Kerbelâ*, *Kadirî Tarikatı Menkıbeleri* ve *İslam'da Nevruz* gibi eserleri mevcuttur.²⁴

Yazarın çalışmamıza konu olan *Kerkük Şâirleri* isimli eseri ise yazar tarafından dört cilt olarak hazırlanmıştır. Yukarıda *Kerkük'ün Müntehab Horyatları* isimli eserden yapılan alıntının hemen devamında Molla Sabir *Kerkük Şâirleri* için şunları söylemiştir: *O perişan evrakı tasnif ederek bunların mümtaz ve bedî kısmından "Kerkük Şâirleri" namı altında dört ciltlik bir kitap vücuda getirmeye muvaffak oldum.*²⁵ Molla Sabir'in sağlığında bu eseri yayımlayamadığı anlaşılmaktadır. Ancak eser, yukarıda değinildiği gibi *Kardaşlık* dergisinin 1965-1966 yıllarında

¹⁶ S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 414.

¹⁷ İbrâhim ed-Dakûkî, "Irak-Kültür ve Medeniyet-", *İslam Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul 1999, s. 106.

¹⁸ S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 414.

¹⁹ E. S. A. Ali, agt., s. 27.

²⁰ Molla Sabir, *Kerkük'ün Müntehab Horyatları*, Maarif Matbaası, Bağdat, 1953 / 1372, s. 3.

²¹ S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 414.

²² S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 414.

²³ İbrâhim ed-Dakûkî, "Hoyrat", *İslam Ansiklopedisi*, C. 18, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 260.

²⁴ Nazım Terzioğlu, "Kerküklü Molla Sabir ve Berceste Beyitler", *Kardaşlık*, S. 79, 2018, s. 37.

²⁵ M. Sabir, age., s. 3.

yayımlanan beşinci cildinin altı sayısında tefrika edilmiştir. Tabii bu neşirde dört ciltlik eserin yalnızca bir kısmı yayımlanma fırsatı bulmuştur.

3. Kerkük Şâirleri

Molla Sabir'in Kerkük'te doğup yetişmiş şairlerin kısa tercüme-i hâlleri ile birlikte şiirlerinden numuneler vererek hazırladığı bu eserini bir nevi tezkire olarak tavsif etmek mümkündür. Her şairin en az bir şiirinin örnek olarak verilmesi esere antoloji hüviyeti de kazandırmaktadır. Yazar, hareketli bir sosyal hayat yaşadığı ve geniş bir çevreye sahip olduğu için eserinde yer alan şairlerin bir kısmıyla görüşmüş, görüşme imkânını bulamadıklarının ise yakınlarına ulaşmış olmalıdır. Birinci yahut ikinci ağızdan ulaşılan tahkiki bilgilerle eserin kıymeti artmaktadır.

Yukarıda Molla Sabir'in kendi ifadeleri ile aktarıldığı üzere eserin büyük emekler harcanarak yapılan araştırmalar, toplanan bilgiler, kitap ve benzeri malzemeler neticesinde meydana geldiği ve dört cilt olarak kurgulandığı bilinmektedir. *Kardeşlik* dergisinde tefrika edilen altı parçada 29 şaire yer verilmiştir. Bu da eserin sadece küçük bir kısmının neşredilebildiğini göstermektedir. Bu çalışmada *Kardeşlik* dergisinde tefrika edilen altı kısmın çeviri yazılı metni verilecektir. Ancak metne geçmeden önce metin ile ilgili bazı bilgilere ve hususiyetlere temas etmek gerekmektedir.

Molla Sabir eserini *Kerkük Şâirleri* olarak adlandırmaktadır. Ancak *Kardeşlik* dergisinde eser *Kerkük Şu'arâsı* ismi ile neşredilmiştir. Çalışmanın başlığında eser sahibinin kullandığı *Kerkük Şâirleri* tercih edilmiştir.

Eser *Kardeşlik* dergisinin Mayıs / Haziran 1965 - Mart / Nisan 1966 tarihleri arasında yayımlanan beşinci cildinin 1/2, 3, 4, 5, 6 ve 10. sayılarında tefrika edilmiştir. Ayrıca başlığın altında yer alan ifade ile "miladi 1952" olarak tarihlendirilmiştir. İlk şaire geçilmeden hemen önce Molla Sabir'in giriş maiyetindeki iki paragraflık yazısı yer almaktadır. Yapılan bu neşir yirmi dokuz şairi ihtiva etmektedir. Şairlerin sayılara göre dağılımı şöyledir:

Sayı 1/2, Mayıs / Haziran 1965: İbrahim Râzî, Neftçi İbrahim Bey, Ahmed Sabrî, Ahmed Medenî Efendi.

Sayı 3, Temmuz 1965: Naib-zâde Esad Necdet Efendi, Hıdır Lütfî, Müftü Bekir Efendi, Bahaeddin Efendi, Behcet Sakit, Molla Takiyüddin Mail Efendi, Hüsameddin Aşkî.

Sayı: 4, Ağustos 1965: Seyyid Mehmed Cevad Efendi, Hâkî, Molla Mahmud (Dede Hicrî) Efendi, Seyyid Mehmed Rauf (Ferdî), Tisinli Rauf Efendi.

Sayı: 5, Eylül 1965: Reşid Rüşdî, Reşid Akif, Talebanî Şeyh Rıza Efendi.

Sayı: 6, Ekim 1965: Zeynelabidin, Molla Süleyman Samî (Bezîrgân), Said Fıtrat Efendi, Molla Süleyman Salim.

Sayı: 10, Şubat 1966: Saîd Besim Demirci, Seyyid Şükrî (Baba el-Kadirî), Molla Mehmed Sadık, Tıflî Ahmed Efendi, Tabiboğlu, Tabib Hacı Mahmud.

Eserde yer alan şairlerin hemen hepsinin doğum yılları ile vefat edenlerin vefat yılları verilmiştir. Böylelikle dergi neşrinde yer alan şairlerin on dokuz ve yirminci asırda yaşadıkları görülmektedir. Ancak Molla Sabir'in dört ciltlik müsveddesinde zaman çizelgesinin daha geniş olması muhtemeldir.

Molla Sabir'in sadece bir bölümünün yayımlanma imkânı bulduğu eseri dışında Kerküklü şairler üzerine yapılan iki mühim çalışma Ata Terzibaşı'nın *Kerkük Şairleri* ve *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*'nin altıncı cildi olarak yayımlanan Suphi Saatçi'nin *Irak (Kerkük) Türk Edebiyatı* isimli eserleridir. Suphi Saatçi 1997 yılında yayımladığı çalışmasında Sabir'in eserinin *Kardeşlik* dergisinde yayımlanan kısmından faydalanmıştır. Ancak yine de Sabir'in yer verip Saatçi'nin eserine almadığı şairler vardır. *Kerkük Şairleri* isimli kıymetli

külliyatının ilk cildini 1963 yılında yayımlayan Ata Terzibaşı ise eserinde Molla Sabir'in bu çalışmasından haberi olduğunu; ancak esere ulaşamadığı için kaynak olarak faydalanamadığını belirtmiştir.²⁶ Ancak ilerleyen ciltlerde *Kardaşlık* dergisi neşirini kaynak olarak kullanmıştır.

Kardaşlık dergisi neşirinde yer alan 29 şair bu iki eserde tarandığında bazı şairlerin iki eserde de yar aldığı, bazı şairlerin sadece bir eserde bulunduğu görülmektedir. İki eserde de bulunmayan iki şair tespit edilmiştir. Yapılan taramada neticesinde şöyle bir tablo ile karşılaşılmıştır:²⁷

Şairin Adı	Ata Terzibaşı	Suphi Saatçi
İbrahim Râzî	İkinci Kitap	s. 352
Neftçi İbrahim Bey	Dördüncü Kitap	-
Ahmed Sabri	İkinci Kitap	-
Ahmed Medenî Efendi	İkinci Kitap	s. 409
Nâib-zâde Esad Necdet Efendi	Üçüncü Kitap	s. 419
Hıdır Lütî	Üçüncü Kitap	s. 397
Müftü Bekir Efendi	Birinci Kitap	-
Bahaeddin Efendi	-	-
Behcet Sâkit	Birinci Kitap	-
Molla Takiyüddin Mâil Efendi	Birinci Kitap	s. 389
Hüsameddin Aşkî	Üçüncü Kitap	-
Seyyid Mehmed Cevad Efendi	İkinci Kitap	-
Hâkî	İkinci Kitap	s. 365
Molla Mahmud (Dede Hicrî) Efendi	Üçüncü Kitap	s. 394
Seyyid Mehmed Rauf (Ferdî)	İkinci Kitap	-
Tisinli Rauf Efendi	İkinci Kitap	-
Reşid Rüşdî	İkinci Kitap	-
Reşid Akif	Üçüncü Kitap	s. 412
Talebanî Şeyh Rıza Efendi	Birinci Kitap	s. 362
Zeynelâbidîn	Birinci Kitap	s. 385
Molla Süleyman Sâmî (Bezîrgân)	Üçüncü Kitap	-
Saîd Fıtrat Efendi	İkinci Kitap	-
Molla Süleyman Salim	İkinci Kitap	-
Saîd Besim Demirci	Üçüncü Kitap	s. 422
Seyyid Şükrî (Baba el-Kâdirî)	-	-
Molla Mehmed Sadık	Üçüncü Kitap	s. 404
Tıflî Ahmed Efendi	Dördüncü Kitap	-
Tabıboğlu	İkinci Kitap	s. 377
Tabîb Hacı Mahmud	İkinci Kitap	-

Görüldüğü üzere her iki eserde de bulunmayan Bahaeddin Efendi ve Seyyid Şükrî dışındaki bütün şairler Terzibaşı'nın eserinde mevcuttur. Saatçi'nin çalışmasında ise *Kerkük Şairleri*'nin dergi neşirinde yer alan on üç şair bulunmaktadır.

Bölge edebiyatı üzerine çalışmaları olan Nazım Terzioğlu, Kerkük Vakfı tarafından İstanbul'da çıkarılan *Kardaşlık* dergisinin 79. sayısında yer alan yazısında Molla Sabir'in mezkûr eserinin oldukça tahrîp olmuş müsveddelerini yayımlamak üzere Dr. Sabah

²⁶ Ayşe Erdoğan, *Ata Terzibaşı, Kerkük Şairleri: 1*, Yayımlanmamış YLT, Trakya Ü. SBE, Edirne 2007, s. 15.

²⁷ Künyeleri *Kaynaklar* kısmında verilen Şemsettin Küzeci'nin *Kerkük Şairleri* (2 cilt) isimli eseri ve Ziyat Akkoyunlu ve Suphi Saatçi'nin birlikte hazırladıkları *Irak Muasıv Türk Şairleri Antolojisi* Kerkük şairleri üzerine yapılan kıymetli çalışmalar olmakla birlikte daha çok çağdaş şairleri içerdiği için bu taramaya dâhil edilmemiştir. Ata Terzibaşı'nın *Kerkük Şairleri* eserinde ise yine künyesi *Kaynaklar*'da verilen 2013 Ötügen Neşriyat baskısı esas alınmıştır.

Kerküklü'den emanet aldığını haber vermektedir.²⁸ Bu çalışmada sadece bir kısmı çeviri yazı harfleriyle neşredilen eserin tamamının yayımlanması, özellikle bölge edebiyatı üzerine yapılacak araştırmalarda büyük fayda sağlayacaktır.

Çeviri yazı uygulanırken ξ (ayn) için ('); ε (hemze) için ('); vâv-ı madûle için ('); nazal n için (ñ) simgeleri tercih edilmiştir. Diğer harflerde klasik çeviri yazı simgeleri kullanılmıştır; metin 20. yüzyılın ilk yarısında yazıldığı için günümüz imlasına ve diline yakın bir imla ve dil anlayışı benimsenmiştir. Klişe hâline gelmiş eklerin yazımında dudak uyumu gözetilmiştir. Aruz vezni ile yazılmış manzumelerin kalıpları manzumenin başında belirtilmiştir. Metne yapılan eklemeler köşeli parantez [] içinde gösterilmiş; metinden çıkması gereken unsurlar var ise parantez içine () alınmıştır.

Neşirde yer alan şairler hakkında birinci dereceden kaynak olabilecek iki eser ve bu şairlerin eserlerdeki konumları yukarıda verilmiştir. Bu iki eser dışında şairler hakkında yapılmış müstakil çalışmalar var ise ilgili şairin başlığı altında dipnotta gösterilmiştir. Metin içerisinde hakkında bilgi verilmesi lüzumu görülen şahıs, yer, kavram gibi hususlar notlandırılarak kısaca açıklanmıştır.

3.1. Metin

KERKÜK ŞU'ARÂSÎ

Büyük Hâfız Mollâ Mehmed Oğlu Merhûm Mollâ Şâbir

Kerkük 1952 Mîlâdî

Cilt: 5 Sayı: 1-2 Mayıs-Haziran 1965 s. 27-29

Başlangıç

Daha küçükdüm. 'Ulûm-ı dîniye tahşiline başladıkdan soñra şî'r okumak ve güzel gördüğüm parçaları yazıp toplamak merâkına düşmüştüm. Yaşım ilerledikçe bu merâkım da büyüyor ve buna âşâr-ı sâlifeyi 'ilâve zevki de inzimâm idiyordu. Artık 'İrâk'ın her yerini gezip kadîm ve el yazısıyla yazılmış kitâblardan bir kısmını elde itmişdim. Böylece topraklara gömülmüş ve ayaklar altında kalmış birçok Kerkük şâ'ir ve edîbleriniñ kıymetli şî'r ve eserlerini buldum. Bunlardan ba'zıları o kadar yüksektir ki nisyânda kalmalarına te'essüf itmek mümkün değildir. Bunları ihyâ etmek ve 'âleme tanıtmak her Kerküklü'ye bir vecîbe iken bu farîzayı ilk def'a olarak ben îfâ itdiğimden kendimi bahtiyâr 'add ediyorum.

Yurduma bir hizmet maqşadıyla ve bu şüretle elde itdiğim perîşân evrâkı taşfiyeye koyuldum ve Kerkük şâ'irlerinin dört cildlik şî'r ve gâzellerini tahrîr ve teşbît itmeğe muvaffak oldum. Bu eserleri cem' iderek bir kitâb hâlinde neşrden gâyem -demin 'arz itdiğim gibi- mensûbiyetiyle müftehîr bulunduğum Kerkük'de yetişen erbâb-ı kemâl ve ma'ârifî tanıtmaktır. Bu gibi zevâtın muhtaşar tercüme-i hâllerleriyle eserlerinden ba'zı müntehab parçaları işte bu kitâba derc ediyorum. Ve "Kerkük Şâ'irleri" nâmı altındaki bu kitâbı 'ilm ve edebiyât 'âlemine ihdâ etmekle 'azîm sürûrlar duyduğumu 'arz iderken görülecek kuşûrların da 'afvını erbâb-ı iktidârdan ricâ iderim.

Tevfik ve 'inâyet Allâhındır.

1. İbrâhîm Râzî

1219 hicrî senesinde Kerkük'de doğmuş ve 1290'da irtihâl-i dâr-ı beka itmiştir. Kerkük'ün Helvâcılar çârşısında vâki' "Kâdî Câmî'i" nâmıyla meşhûr olan Seyyid Mehmed Gavṣ Efendi'niñ binâ ve inşâ itdirmiş olduğu câmî-i şerîfî²⁹ mü'ezzini bulunan bu zât meşâhîr-i İslâm'dan Fahreddîn-i Râzî³⁰

²⁸ N. Terzioğlu, agm., s. 37.

²⁹ H. 1173 senesinde "el-Gavsiyye" olarak anılan medrese ile birlikte inşa edilmiştir. bk. (Abdulhalik Bakır, "Eskiçağlardan Günümüze Kadar Türkmen Şehri Kerkük", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* C. VI, S. 1, Elazığ, 2009, s. 71).

³⁰ Tefsirde dirâyet metodunu uygulayıp kendisinden sonra gelen hemen bütün müfessirlere kaynak olan; tefsir dışında kelâm, felsefe ve usûl-i fıkıh alanlarına dair çalışmalarıyla tanınan Eş'arî âlimi. H 606 / M 1210 senesinde vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Yusuf Şevki Yavuz, "Fahreddin er-Râzî", *İslam Ansiklopedisi*, C. 12, TDV Yay., İstanbul 1995, s. 89-95).

hazretlerinin tefsîrine olan 'aşk u incizâbı dolayısıyla "Râzî" mahlaşımı kendisi için intihâb itmişdir. 'Âlim ve şâ'ir olan merhûmun âşârından:

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]

Ey sehî serv-i kerem bâğ-ı cihân durdukça dur³¹
 Gülşen-i pür-ziynet-i kevn ü mekân durdukça dur
 Dâ'im olsun tuğ-ı tevfiğ ü 'inâyet rehberiñ
 Ol revân oldukça sen de ol revân durdukça dur
 Zâtıñı kılmış sûtün-ı hayme-i iqbâl Hâk
 Bârgâh-ı nüh-kıbâb-ı âsumân durdukça dur
 Rûz [u] şeb kesb-i rızâullâh için istâdesin
 Mescid-i nüh-târem-i nüh-âsumân durdukça dur
 Hoş güşâyış verdi tedbiriñ bu kâr-ı derheme
 Meclis-i gerdûn u şem'-i ahterân durdukça dur
 Sâye-i cûduñda âlem diyeler Râzî gibi
 Ey sehî serv-i kerem bâğ-ı cihân durdukça dur

1292 hicrî târihinde irtihâl-i dâr-ı beğâ iden, Erbil hânedân-ı kirâmından edîb-i kâmil merhûm Ya'kûb Ağa³² hazretlerinin gâzeline zamânında yazdığı nazîre:

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]

Şâm-ı zülfüñ eğme şubh-ı 'ârız-ı hûr üstüne
 Sâye-endâz eyleme hürşîd-i pür-nûr üstüne
 Bâde-i la'liñ niyâz itdim o meh-rû bezmde
 Dest-i el tâfiñ yetirdi çeşm-i mahmûr üstüne
 Ma'la'-ı hürşîde karşı tutma mînâ gerdeniñ
 'Âlemi âteş yakar gün düşse billûr üstüne
 Çîn-i zülfüñ hıttâ-i ha'ıtında ser-gerdân olup
 Gamze tîğın çekdi ol ha'akan [u] fağfûr üstüne
 Baş keser kanlar döker berbâd ider şultân-ı 'aşk
 Bu siyâset tâ kıyâmet geldi Manşûr üstüne
 Merhem-i la'liñ 'ilâc itmezse 'İsâ eylemez
 Dest-i i'câzıñ urursa za'hm-ı nâsûr üstüne
 Sâki-i şâhedle ger olsa münevver bezm-i 'aşk
 Mâtem-i 'uşşâka ey dil sûr gelir sûr üstüne
 Bu sühan-sencân-ı 'ahdiñ nazmını tanzîr edip
 Râziyâ ser-rişte bulduñ dürr-i menşûr üstüne

2. Neftçi İbrâhîm Bey

Kerkük'ün aşıl ve kadîm bir hânedânı olan Neftçi Hüseyin Bey bin Hasan Bey'in oğludur.

Müşârüniyleh 1320 rûmî senesinde doğmuş ve ibtidâ'î taşşilini Kerkük mekteplerinde bitirdikten sonra 'âlî taşşilini İstanbul Hukûk Külliyesinde ikmâl eylemiştir.

Fıtraten necîb ve edîb olan İbrâhîm Bey şî'r ve edebiyât sâhasında bâriz-i şahşiyet olduğu hâlde yazılarını şimdiye kadar neşr itdirememiş ve bunu istememiştir. Bunuñla berâber elde itdiğimiz bir kaç şî'rini buraya derc itmekle mübâhîyiz.

³¹ Bu gazel on sekizinci asır şuarasından Râzî'ye aittir. Molla Sabir mahlas benzerliği sebebiyle karıştırmış olmalıdır. Aynı asrın meşhur şairi Nedîm'in bu gazele bir tahmisi bulunmaktadır. Bk. [Muhsin Macit (haz.), *Nedîm Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,Nedim-divanipdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 09.01.2021. s.179-180].

³² Erbil'de doğup 1875 senesindeki vefatına kadar burada yaşadığı bilinen şair. Erbil Kalesi muhafızlığı vazifesinde bulunmuş ve uzun bir müddet bu vazifede kalmıştır. Kendi döneminde Erbil'de yaşayan en büyük şair olarak tanınmıştır. Klasik üslup ile yazılmış manzumeleri olgun ve akıcıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Ata Terzibaşı, *Erbil Şairleri*, haz. Ali İhsan Öbek-Duygu Dalbudak, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul, 2007, s. 50-54).

Bir Felâket Karşısında

Demin bir bülbül kadar
 Kahkahalı şâir sen
 Koşar, güler, oynarken
 Şimdi neden şuşduñ sen

Neden güzel yüzünüñ
 Rengi böyle şarardı
 Neden şen dudaklarıñ
 Şimdi böyle kapandı

Neden titreme geldi
 Kuvvetli dizleriñe
 Bir felâket mi çökdü
 Güzel omuzlarıña

Siyâh Peçeli Kadına

[feilâtün (fâilâtün) feilâtün feilün (fa'lün)]

O siyâh örtüyü def et, o zamân
 Çıksın etrâfa güzellik dağıtan
 İnce heykelli o nârîn cismiñ
 Kara kıvrımlı güzel saçlarıñıñ
 Şıgınan gölgesine tatlı yüzüñ
 Görelim, zevk alalım, gel güzelim
 Şu siyâh örtüyü kaldır gidelim
 Bir çemenzâra berâberce şitâbân olarak
 Hem de enzâr-ı beşerden pek uzak
 İkimiz birleşelim. Gel gidelim
 Orda hulyâ-yı garâmımla seni
 Sen de şûhâne füsûnuñla beni
 Şaralım hep şaralım hep şaralım
 İkimiz böylece mes'ûd olalım

3. Aḥmed Şabrî

Ḥasan Efendi bin Faḳı Aḥmed bin Meḥmed Emîn Efendi'dir. Pederi Ḥasan Efendi Kerkük'de "müsellem"lik itmiş ve "Ḥasan Efendi 'Â'ilesi" demekle iştiḥâr itmişlerdir.

Emşâli gibi Kerkük 'ulemâ ve fuzelâsından aḥz-ı 'ilm iderek şî'r ü edeble iştiḥâr edip ve 1298 hicri târihinde irtihâl-i dâr-ı beḳâ itmiştir.

Merḥumuñ vefâtına dâ'ir şâ'ir-i şehîr Ḥacı 'Abdullâh Şâfi Efendi³³ tarafından yazılan ve mezârı taşına kazılan mersîyedir:

[fâilâtün mefâilün feilün]

Şabrî Aḥmed Efendi kim ol edîb
 Münşî' vü şâ'ir idi bî-hemtâ
 Yek-diğerle enîs ü mûnis idi
 Kıldı gerçi o 'azm-i mülk-i beḳâ

Yağdı nâr-ı firâkı cân u dili
 Âteş üzre kılan kebâb-âsâ

Ağlayıp Şâfiyâ dedim târiḥ
 Cennet etsin maḳâmını Mevlâ (1298)

³³ Kerkük'ün Kale-Meydan Mahallesinde 1825 yılında doğmuş, tahsilini burada tamamlamış ve ömrü boyunca bölgede çeşitli memuriyetlerde bulunmuş Irak Türk edebiyatının önde gelen şairlerindendir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Mehmet Arslan, "Şâfi, Hacı Abdullah, Kerküklü", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/safi-haci-abdullah-kerkuklu> erişim tarihi: 09.01.2021).

Âşârından:

[mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün]

Cân geldi mürde cismime cânân mıdır gelen
Göz aydın oldu ol meh-i tâbân mıdır gelen

Doldu le'âl-i eşk-i meserretle reh-güzâr
Cân çıktı karşı ol şeh-i hûbân mıdır gelen

Geldikçe ... sîneme sînemde der göñül³⁴
Tîr-i kazâ ya nâvek-i müjgân mıdır gelen

Hicriñle gözde cûşişe geldikçe seyl-i eşk
Bilmem sirişk-i dîde ya tûfân mıdır gelen

Luţfuñla sâki meclise mi geldi bilmedim
Meydir ya mestler yüzüne kan mıdır gelen

Bilmem zevâl-i salţanat-ı hûsn ü ân mıdır
Yâ gird-i 'ârıza haţ-ı reyhân mıdır gelen

Şabrî eser nesîm-i bahâr-ı ferâh yine
Gülzâr-ı bezme ol gül-i handân mıdır gelen

Tâlebânî Şeyh 'Abdülkâdir Fâ'iz Efendi'niñ³⁵ bir gazeline yazdığı nazîredir.³⁶

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

Ben ol pervâneym şem' ile ma'rûfiyetim vardır
Fedâ-yı 'aşıkam her yerde şân u şöretim vardır

Yok ise i'tibârım kıl kadar yanında ol şûhuñ
Hayâl-i 'aşkı ile her gece ünsiyetim vardır

Beni ey bâğbân ta'n itme her ân âh [u] zâr etsem
Ezelden ol gül-i ra'nâya 'aşk u ülfetim vardır

Baña cevr ü cefâ eyleser bilmez mi 'aceb ol şûh
Benim de cevre karşı âh u zâr-ı hasretim vardır

Bütün varlığımı yoluna îsâr ile bî-bâkem
Anıñ gibi benim bir gevher-i zî-kıymetim vardır

Muhibb-i Fâ'izem itdim anıñçün nazmın[ı] tanzîr
Hayâtında o 'âlî-ğadre mensûbiyyetim vardır

Egerçi sırr-ı 'aşkıım fâş olur Şabrî benim her ân
Ne çâre ol melek-sîmâya mecbûriyyetim vardır

Ferd:

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

Unutma hûsn-i ülfet itdiğin aħbâbı her yerde
Vefâdâr ol vefâ insâna lâyıķ bir meziyyetdir

4. Aħmed Medenî Efendi

Meşhûr şâ'irimiz 'Abdullâh Kudsi Efendi'niñ³⁷ oğludur. 1301 hicrî senesinde Kerkük'de dünyâya gelmiş ve 1358'de vefât itmiştir.

³⁴ Eksik mısra.

³⁵ Bölgenin meşhur Kadiri şeyhlerinden Abdurrahman Halis-i Kerkükî'nin ortanca oğludur. Menkıbe hâline gelmiş hikâyeleri ve edebî fikraları hâlen halk arasında revaçtadır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Mehmet Arslan, "Fâ'iz, Abdülkâdir Fâ'iz Tâlebânî", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/faiz-abdulkadir-faiz-talebani>, erişim tarihi: 09.01.2021). Molla Sabir'in, Fâ'iz ve 32. notta adı geçen Sâfi arasındaki müşâare hakkında 1953 senesinde yayımlanmış olduğu *Kerkük Şairlerinden Faiz ve Safi Efendiler Arasında Müşâare* isimli eserden bahsedilmişti. Bu konu hakkında ayrıca bk. [Ali İhsan Öbek, *Klasik Türk Edebiyatında Müşâare (Fâiz-Sâfi)*, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul 2005].

³⁶ İlgili gazelin matla beyti: "Hezârân şükr ola Hakk'a ki başda devletim vardır / O Fahr-ı Âlem'e dünyâda memlûkiyyetim vardır" Gazelin tamamı için bk. (Mehmet Arslan, "Fâ'iz, Abdülkâdir Fâ'iz Tâlebânî", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/faiz-abdulkadir-faiz-talebani>, erişim tarihi: 09.01.2021).

İbtidâ'î taşşîli[ni] câmi' hocalarından ve yüksek taşşîllerini de peder-i merhûmlarından aḥz u ikmâl itmiştir. İbtidâ'î mekteb müdürlüğü ve livâ nüfûs me'mûrluğunda bulunmuştur. Şi'r ü edeb meftûnu olan bu zât birçok edebî ve ictimâ'î maḳâl[le]leri Kerkük'de çıkardıkları "Ḥavâdis" gazetesiyile "Ma'ârif" mecmû'asında neşr ittiği gibi "Maḳâlât-ı Edebiyye" nâmlarında müteselsil diğer kıymetli bir eser de taḅ' itirmiştir. Pek genç yaşda iken ağabeyi merhûm Mehmed Zekî Efendi'yle 1326 rûmî senesinde Kerkük'de ilk olarak "Ḥavâdis" gazetesini çıkarmışlar; bununla Kerkük'de büyük bir hareket-i fikriye ve edebiye vücûda getirmişlerdir.

Âşârından:

Mu'allim Nâcî Efendi'niñ Ğazelini Terbî'

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]

I

Dil esîr-i 'aşkıdır bir âfetiñ nâlânıdır
 Ḳalbim ol şûḥuñ münevver ḥüsnüñ giryânıdır
 Dîde eñ sevdâ-fezâ bir şüretiñ ḥayrânıdır
 Sîne eñ şiddetli bir sevdânîñ âteşdânıdır

II

İtmez elbet âşığı feryâd-ı dilden intifâ'
 Müncelî'dir şu'lesi her yerde eyler iltimâ'
 Ḥaḳlıdır cânân vedâ'ımdan iderse imtinâ'
 Vehm ider eşk-i revânımdan belâ bârânıdır

III

Bu zamânlar pek 'aceb gülzâr gördüm 'âlemi
 Âḥ kim günden güne bîzâr gördüm 'âlemi
 Ḥüzn-i hicrânîñla mâtem-zâr gördüm 'âlemi
 Şimdi her şahrâ baña bir Kerbelâ meydânıdır

IV

Maḥv-ı cân bir fırsat-ı yektâdır ehl-i vecd için
 'İzzet-i nefis ile ölmek pek sezâdır merd için
 Zevḳ-i mey bir ni'met-i 'uzmâdır ehl-i derd için
 Ser-ḥoşuñ her lağzişi bir secde-i şükrânıdır

V

Zâlîme itme temelluḳ çün recâ-yı rahm ile
 Uğraşan vâḳıf değıldir çok devâ-yı zaḥm ile
 Urmadan keşf-i ḥaḳâyıḳdan belâ-yı vehm ile
 Ḳatre toḥmun ekdiğîñ dil ma'rifet 'ummânıdır

VI

İtme maḥrûm kendini ṭur 'ilmi taḳrîr eylesin
 Fazl ile evşâfîñi her ferd taḥrîr eylesin
 Varsa âsârîñ biraḳ erbâbı taḳdîr eylesin
 Âdemiñ da'vâ-yı 'irfân ḥüccet-i ḥüsrânıdır

VII

Ol kadar müstağraḳ-ı ḥüznem ki bilmem ḥîç lâf
 Biñ belâ vü biñ cefâ görsem de itmemeñ inḥirâf
 Kârvân-ı ḡam dil-i Nâcî'yi geçmez bî-tavâf
 'Âlem-i 'aşkıñ muḳaddes Ka'be-i vîrânıdır

Cilt: 5 Sayı: 3 Temmuz 1965 s. 34-36

5. Nâ'ib-zâde Es'ad Necdet Efendi

Es'ad Necdet Efendi 'ulemâ-yı be-nâmdan Nâ'ib Ḥüseyn Efendi-zâde merhûm Ḥacı Sa'îd Efendi'niñ oğludur. 1316 hicrî senesinde Kerkük'de tevellüd itmiştir. İbtidâ'î ve şânevî taşşîlini resmî

³⁷ Kerkük'te doğup ve vefat ettiği bilenen, Kerkük evkaf memurluğu ve hazîne dâva vekilliği yapmış şair ve mutasavvıf. Oğlu tarafından *Vesîle-i Hüsnü* adı ile 1913'te yayımlanan seçme şiir kitabı Kerkük'te basılan ilk kitap olma özelliği taşımaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. (S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 388).

mektebelerde ikmâl; 'Arabca ve Fârisîce olan yüksek derslerini de huşûsî şûretde merhûm pederlerinden aḫz eylemiştir.

Şi'r ü edebiyâta daha talebe iken heveskâr olan bu genç şâ'irimiz yigirmi yaşında bulunuyorken 1327'de Kerkük'de intişâr eden "Ma'ârif" mecmû'asında neşr edilen eş'âr ve makâlât-ı edebiyesiyle bir meslek olan mu'allimlik vazîfesiyle vâḫana hizmet ve evlâd-ı vâḫanı yetiştirmekle muvazzaf u meşgûldür.

Âşârından:

Cân Şikintıları

[feilâtün (fâilâtün) feilâtün feilâtün feilün (fa'lün)]

İsteme neş'eli söz isteme benden onu sen
Oḫu gel şi'rimi çehremdeki ma'nâlardan

Çekme zahmet o kadar derdim içün itme devâ
Nây-ı sînemde olan nağmelerin hepsi nevâ

Bâğımızda açılan güllere diḫkat ile bak
Beñzemez yaza bahâra o meğer kış olacak

Böyle hicrân deminiñ lâle mi câm-ı nâbı
Kana garḫ eylesin gözle dil-i aḫbâbı

Aydın itmez bu kadeḫ meclis-i rindânımızı
Yaḫma beyhûde yere âteşe pervânemizi

Durma çek raḫtını dünyâ konağından Mecnûn
Gördüğün eski vefâ kalmadı Leylâ'da bugün

Sen de kes nağmeni hicrân-zede bülbül bu gece
Hele gün doğmayacak vâḫti ḫesâb et iyice

Baykuş olsun bu gece ḫânemiziñ nağmecisi
Sâzını kır da Kerem diñle bu vîrâne sesi

Diñle destânını 'ömrüñ bu kuşuñ sâzından
Añla encâmını dehrîñ sen onuñ ağızından

Ey bize hem-dem olan kuş oḫu târîḫimizi
Bizi yâd et gelecek nesle de sen söyle bizi

6. Hıdır Lütfi³⁸

Bâ-fermân-ı pâdişâhî silsile-i nesebi:

Semîn bin İsmâ'îl bin Mehdî bin Muḫammed bin Şeyḫ Kemâl'dir. 1296 hicrî târîḫinde Kerkük'de dünyâyâ gelmiştir.

Kerkük civârında olan "Tepeli" karyesi kurbundaki 'Alyâve tepesinde ve ḫâlâ ziyâretgâh olan büyük ceddî Şeyḫ Kemâl 'aleyhi'r-rahme bundan üç 'aşr evvel irşâd için Konya'dan gelmiştir. Müşârünileyh Şeyḫ Kemâl ḫazretleri Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ḫazretlerinin sülâlesindedir. Târîḫatleri Mevlevî'dir.

Muhtelif vezn ü tarzda yazdığı birçok münteḫab eserleri Kerkük gazetesinde neşr edilmektedir. Hüzn ve elem, neş'e ve heyecânla dolu birçok eş'âr ve gâzeliyyâtı vardır.

Âşârından:

Aḫlâfa Bir Vaşiyet

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

Eğer var ise vicdânîñ ḫudâ'dan bir 'inâyettir
Vefâkârlık bütün insânlara ḫâs bir 'alâmetdir

Temâs eyle edîblerle faḫat diḫkat edip diñle
Sükût itmek veyâ az söylemek dâ'im selâmetdir

³⁸ Şair hakkında ayrıca bk. (Nefî Demirci, *Unutulmayan Türkmen Şairlerinden Ağababa Hıdır Lütfü*, Sistem Matbaacılık, İstanbul 2005).

Naşîhat diñle dilden hürmet et 'âlimlere dâ'im
 Ki bir insân için bunlar birer fazl u nezâketdir
 Şakın itme tecâvüz kimseye hem de gönül kırma
 Fenâlıktan hâzer eyle şonu çünkü nedâmetdir
 Tevâzu'la edeb a'lâ ider insânı her yerde
 Esâsen bilgiyi tezyîn eden işte bu 'âdetdir
 Sen önce eyle ta'zîm ger dilerseñ gayrıdan hürmet
 Budur insânlığın şartı bunun 'aks[i] redâ'etdir
 Zülüm itme faķať mazlûm da olma cedd-i insân ol
 Bunun zıddı olan ef'âl muhakkaķ ki habâsetdir
 Günâhdan korķ şakın olma esîr-i nefsi emmâre
 Bütün insânlara karşı bu bir fi'l-i şenâ'atdır
 Günâhlarda katilden de fenâdır fitne vü ğıybet
 Ki bunlar 'afv olunmaz cürmler hem de le'âmetdir
 Fenâ ef'âlimizden doğdu bu nikbet felâketler
 Bugünkü hâlimiz gör ki ne havl-engîz kıyâmetdir
 Bu fânide eşer terk eylemek Lütfi fazîletdir
 Bu şî'rîñ de seniñ ahlâf için bir ders-i 'ibretdir

7. Müftî Bekir Efendi³⁹

Yalav(?) (يلاو) 'aşiretinden ve 'ulemâ-yı be-nâmdan İsmâ'il Efendi'niñ oğludur. 'Irak'da 'aşrın başda gelen 'ulemâsından olduğu için Bağdâd vâlî ve hâkimi olan Dâvud Paşa⁴⁰ tarafından Bağdâd müftülüğüne ta'yîn olunarak 1234 hicrî senesinde Bağdâd'a gitmiştir.

A'lem-i 'ulemâdan olan Bekir Efendi kürsî-i şerî'at-ı garrâda olduğu gibi şî'r sâhasında da meşhûr bir şâ'ir olarak şöret bulmuş ve hattâ Dâvud Paşa'niñ bir kısım şî'rlerini de tanzîr ve tahmîs eylemiştir. Ğayr-ı matbû' bir dîvânı elimizde mevcûddur.⁴¹ Mezķûr dîvânından bir kaç ğazelini nakl itmekle mübâhîyiz:

[mefûlü mefâilü mefâilü feülün]
 Bir devre erişdik ki muhabbet yok içinde
 Âyîn-i vefâ resm-i meveddet yok içinde
 Bir vakte gelip 'ayş u tarab cümlesi ma'dûm
 Mevcûd miñen şıdķ u şadâķat yok içinde
 Hep cümle cihân kâ'idesi mekr ü füsündür
 Bir ma'rekeder zerre kerâmet yok içinde
 Ğam ğuşşa ile cümle perîşân olupdur
 Âyâ bu ne işdir ki meserret yok içinde
 Bir medresedir kim o tehî ders ü 'ilimden
 Bir zerrece üstâda ri'âyet yok içinde
 Mâtem-ger olup cümle cihân halkı ser-â-ser
 Şiven-zededir zerre beşâset yok içinde
 Ğafletde olup nevm-i tevaĝĝul bizi başmış
 Yâ Rab ne belâdır ki beşâret yok içinde
 Bu mâzi vü müstaķbelede 'Amr ile Zeyd'iñ
 Bir huşķ-i cedel var ki kerâmet yok içinde

³⁹ Şair hakkında ayrıca bk. (Tuĝba Aydoĝan, *Kerküklü Ebû Bekir Müftî Efendi ve Dîvânı: İnceleme-Metin*, Yayınlanmamış YLT, Celal Bayar Ü. SBE, Manisa 2012).

⁴⁰ Bağdat valisi Süleyman Paşa'nın kölesi iken daha sonra damadı olmuştur. 1815 yılında vezirlikle Bağdat ve Basra valiliğine getirilmiş, 1835 yılında azledilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. [Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayar, akt. Seyit Ali Kahraman, C. I-VI, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, s. 408].

⁴¹ Söz konusu divan 38. notta anılan tez çalışması ile neşredilmiştir.

Kıl ile makâl-ı ğam-ı 'aşkı hiç çekme
 Bir bâr-ı girândır bu ki râhat yok içinde
 Manşûr ene'l-hağ diyerek dâra uruldu
 Bir sözdür o kim[den] ki kabâhat yok içinde
 Bu dâd u dihiş vech-i muhâbât-ı 'ameller
 Hürmetle olup vezn ü 'adâlet yok içinde
 Dünyâya verip âhireti aña deĝişmiş
 Bu kavme nazar eyle mürüvvet yok içinde
 Hâzık ne demek dehr saña eylese dermân
 Nabzın eline verme ifâkat yok içinde
 Müftî çek eliñ keş-me-keş-i dehr-i mihendin
 Dünyâ-yı denîdir ki ferâgat yok içinde

8. Bahâeddîn Efendi

Eşrâfdan, Muş vilâyeti mektûbî kalemî başkâtibi Kerküklü 'Abdülkerim Efendi'niñ oğludur. 1300 rûmî senesinde doğmuş ve çok yazık ki devr-i şebâbına doymadan, topçu yüzbaşı iken 1332'de Muş'da vefât itmiştir. Bu genç ve âteşin edîb ü şâ'irimiz birçok eserler yazmış ve kısmen vaktiyle gazetelerde de neşr eylemiştir.

Merhûmun "Reşehât-ı Tahassür" adlı âşârından naklen şu parçaları buraya derc idiyoruz:

Dicle Nehrine

Ey baħr-i latîf-i mevce-zen
 Ey nehr-i 'azîm ü pür-şafâ
 Yetmez mi baña bunca ĥazen
 İtme dile cevri ü cefâ
 Öyle nere gitmekdesin
 Bu hâl-i kalb-âver ile
 Söyle nere sen uğradıñ
 Bunca güzel ĥâver ile
 Soy vatanından geđdiĝiñ
 Luğ eyle gel söyle baña
 Hâli naşıldır o yeriñ
 Söyle baña ğam-âşinâ
 'Aceb o arzı neylediñ
 Âb-ı ĥayât olduñ oña?
 Bahârını ĥoş eylediñ?
 Billâh sende var vefâ!
 Sen böyle idersin cereyân
 Gönlüme pek şenler gelir
 Seniñle geçirsem çok zamân
 Pek rûĥa i'tilâ gelir
 Ğurbetde çünki gözlerim
 Bulur seniñle tesliyet
 Miñnet-şikendir sözlerim
 Eyle hemân sen merĥamet

9. Behcet Sâkit

Büyük şâ'irimiz Hâcî 'Abdullâh Şâfi Efendi'niñ oğludur. 1280 hicrî senesinde doğmuş ve 1334'de vefât itmiştir.

Mekteb-i rüşdiyede taħşilini görmüş ve tettebbu'ât-ı zâtiyyesiyle yükselmiş olduĝu gibi irşen intikâl eden ve pederlerinden ilhâm alan mâder-zâd bu şâ'irimizin birçok kıymetli eş'âr ve gazeliyatı vardır.

Âşârından:

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

Ferâğât kûşesinden gayrı yerde cây-ı râhat yok
 Vefâsız bî-hayâ ahbâblarda şıdık u ülfet yok
 Vücûdum mülkünü yaqdım ser-â-ser dehr-i cevri ile
 Bekâdan behresiz 'âlemde ârâm u sükûnet yok
 Perîşân-rûzgârım sîne de biñ dâğ-ı sûzişler
 Leb-â-lebdir derûnum gamla zevke kâbiliyyet yok
 Firâk ile yaqar cânım ölünce âh u zâr etsem
 O yâr-i pür-cefâda neyleyem hiç meyl-i vuşlat yok
 Beni giryân görüp neñdir deyü bir şormuyor zâlim
 O bî-inşâf-ı zulm-endîşede hergiz mürüvvet yok
 Niçün muğberlidir mir'ât-ı hüsnü söyleyiñ dildârıma artıq⁴²
 Ki bende eski sûziş 'aşkı müntic bir hikâyet yok
 Edip bîzâr cânımdan bu bâr u devrden feryâd
 Baña kûy-ı 'ademden Sâkitâ bir bûy-ı rihlet yok

10. Mollâ Taqiyüddîn Mâ'il Efendi

Mollâ Taqiyüddîn Mâ'il Efendi, tercüme-i hâli yazılan büyük şâ'irlerimizdendir. Muhyiddîn Kâbil Efendi'nin⁴³ oğlu olup bu zât ise gerek vazâ'if-i hükûmete ve gerek ticârete meyl itmeyip evkâtını 'ibâdet ve edebiyâtle geçirmiş ve 1333 hicrî senesinde Mekke-i Mükerrreme'de vefât itmiştir. Merhûm şoñ derece mütedeyyin ve muttakî olduğu gibi bir edîb-i kâmil olup birçok eş'âr u kaşâ'idi vardır.

Âşârından:

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]
 'Andelîb-i bâğ ile geldikçe bahş-i nâza gül
 Gönlümü mecbûr ider ey yâr 'arz-ı râza gül
 Ravza-i cennetde bitmiş bir nihâl-i servdir
 Kâmetiñ endîşesi yâd-ı cemâliñ tâze gül
 Defter-i 'aşka muharrer gönlümü murğ-ı hezâr
 Hüsnünü kayd-ı melâhatde a cânım yaza gül
 Târ-ı zülfüñ tek perîşân sünbül-i şahñ-ı çemen
 Lebleriñ vaşfında 'âcizdir zebân-ı tâze gül
 Nergis-i gülşen verir nâz-ı nigâhından nişân
 Vaşf-ı dîdârıñla şalmış dehre bir âvâze gül
 Nâle-i vâ hasretâ kalb-i hazînimden çıkar
 Câm-ı sahbâ birle sen şundukça ol gammâza gül
 Vechi var şeydâ-yı gülzâr olsa da Mâ'il beğim
 İmtişâl eyler hemîşe ol ruğ-ı mümtâza gül

11. Hüsâmeddîn 'Aşkî

Kal'alı Şâlih Efendi'nin oğludur. 1290 hicrî senesinde doğmuş ve 1327'de vefât itmiştir. Tahşîl-i 'ilmden şoñ[râ] da 'imâ kendi 'âleminde münzevî bir hâle meftûn olarak yaşayan bu şâ'irimiziñ âşârından:

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]
 Göñül târ-ı hayâliñ yâre hañt-ı telgraf itmiş
 Gelip şevke girip makine-i 'aşkıñ tavâf itmiş
 Cüdâyım hier-i gurbetle egerçi hâk-ı pâyinden
 Ta'alluk bağlamış dil zülfüne kat'-ı maşâf itmiş

⁴² Vezin bozuk.

⁴³ Sevilen naat ve medhiyeleri; lirik ve duyarlı gazelleri bulunan Kerkük'ün Piryâdi Mahallesinde 1834 yılında doğmuş olan şair, kendisinden sonra gelen Kerkük şairleri üzerinde büyük tesir bırakıp 1909 senesinde vefat etmiştir. Mâ'il ile birlikte aşağıda anılacak olan şair Zeynelâbidîn'in de babasıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. (S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 374).

Elektirik alınmışdır vücûd-ı ra'şedârımdan
 Baña n'itmişse kim rûh-ı revânım telgrâf itmiş
 Fes-i hûn-kâmiñ eğmiş nâz ile ol ebruvân üzre
 Şanırsın pâdişâhım tîğ-ı cevriñ der-gülâf itmiş
 Güzel sevmek yasağ olsun demiş bir kâdı hüküm itmiş
 Bu hükmü feshde dil sultân-ı 'aşka istinâf itmiş
 Ne añlar 'aşk derdinden e'tibbâ ey müselmânlar
 Bilemez bir marazdır bu deyi 'özü i'tirâf itmiş
 Demiş 'Aşkî'yi yârim vaşl ile şâd eylerem bir gün
 Tükenmez va'de gelmez bir büyük lâf u güzâf itmiş

Cilt: 5 Sayı: 4 Âb 1965 s. 23-25

12. Seyyid Mehmed Cevâd Efendi

Cevâd Efendi tercümesini yazacağımız meşhûr şâirlerimizden Seyyid Mehmed 'Örfî'nin⁴⁴ birâd[er]i Seyyid Necîb Efendi'nin oğludur. 1308 rûmî senesinde Kerkük'de dünyâya gelmiş ve ibtidâî ve soñ tahşîlini mekâtib-i resmiyyede ikmâl etmiştir. Mümâileyh daha pek genç iken şi'r ve edebiyâta meftûn olarak vaktiyle Kerkük'de intişâr eden "Kevkeb-i Ma'ârif" mecmû'asının imtiyâz şâhibi ve baş muharriri olmuş ve bu mecmû'ada birçok edebî ve ictimâî makâleler ve güzel şi'rler yazmıştır.

Geçen Harb-ı Umûmî'de 'askerliğe alınarak İstanbul Ta'limgâhına girmiş ve 'Osmanlı ordusunda "mülâzımlık" rütbesini ikrâz eylemiş ve harbiñ soñunda orduların terhîşinden soñra İstanbul'da kalmıştır. Türkiye'de birçok vazîfelere ta'yîn edilen bu şâ'irimiz hâlen İstanbul'da bulunmaktaadır.

Âşârından:

Tuñfe-i Ahlâk

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

I
 Merâm üzre döner bu kubbe-i eflâk zann itme
 Bugün devrân muhâlif ise ferdâsı muvâfıkdır
 Hâkîkatler ayak altında hiç ifnâ olur şanma
 Berîdir hâk tecâvüzden bu zan gayr-ı mu'tâbıkdır

II
 Hâsâdetle te'âlî mümkün olmaz gıbta lâzımdır
 Hâsâdet eylemek bed-h'âh olan insâna kalmıştır
 Denâ'et irtikâb itmeme denî alçaqlara aşlâ
 Temelluğ eylemem 'âlem baña bigâne kalmıştır

III
 Riyâdan ihtirâz eyle yeter insân-ı kâmil ol
 Hayâ et Hâlıkından kim riyâ bir şirk-i aşgardır
 Şağın ifsâddan yakma vücûduñ nâr-ı dûzağla
 Fesâd ü fitne ey dîvâne katl itmekden ekberdir

13. Hâkî

"Hâkî" lakabıyla meşhûr olan bu zâtın ismi Mehmed olup Muşallâ Mağallesi sâkinlerinden Ahmed nâmın oğludur. İcâzeli 'ulemâdandır. Hayâtını ehl-i kerâmetden olan Tâlebânî meşhûr şeyh 'Abdurrahmân Hâlisî⁴⁵ hazretleriniñ hizmetinde geçirmiş ve huşûşî kâtibliğini de ifâ eylemiştir. Mümâileyh zamânının yüksek hañtâtı olduğı gibi 'âbid ve zâhid, ehl-i mazanneden şayırdı. 1274 rûmî târihinde vefât eylemiştir. Kabri Kerkük'ün Muşallâ Mağallesi'ndeki mektebiñ arasındadır. 'Ârifâne ve 'âşıkâne birçok eş'âr şâhibi olan bu zât 'aynı zamânda bir mûsikî-şinâs idi.

⁴⁴ Kerkük'e yerleşmiş Cebbârî seyyidlerindedir. Nakşibendi tarikatine müntesiptir. Geçimini ticaretle uğraşarak sağlamıştır. Gayr-ı matbu bir divançesi ve bir hadis kitabı bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. (A. Erdoğan, "Atâ Terzibaşı, Kerkük..." s. 100-110).

⁴⁵ H 1212 / M 1797 yılında Kerkük'te dünyaya gelmiştir. Kadirilik'te Halisiye şubesini tesis etmiştir. Aynı zamanda kabiliyetli bir şair olup Türkçe, Kürtçe ve Farsça şiirlerden oluşan bir divanı vardır. Ayrıntılı bilgi için bk. [Hüseyn Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. I, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2011, s. 139-141].

Âşârından:

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

Naşîhat itme ey vâ'iz ben ol mey-hânededen dönmem

Ben ol mihrâb-ı ebrû-yı ruh-ı cânânededen dönmem

Seniñ olsun 'ibâdet tâ'at ü tesbîh ü seccâde

Baňa gül-çehre bir sâkî yeter mey-hânededen dönmem

Beni mey-hânedede ta'n itmeği terk eyle ey zâhid

Ki vardır tende cânım meclis-i mestânededen dönmem

Eğer tüccâr iseñ 'aşkıñ bedestânında ey zâhid

Harîdâr-ı metâ'-ı gevherem yek-dânededen dönmem

Beni mey-hânedede gördükçe zâhid ta'n ider Hâkî

Anıñçün mest [ü] hüşyârem ki 'işret-hânededen dönmem

14. Mollâ Maḥmûd (Dede Hicrî) Efendi⁴⁶

Şöhret ü maḥlaşî "Dede Hicrî" olan Mollâ Maḥmûd Efendi bin Mollâ 'Alî bin Dede Nazîr'dir. 1291 hicrî senesinde dünyâya gelmiştir. 'Ulûm-ı dîniyeyi 'ulemâ-yı be-nâmdan Avduçlu Mollâ Aḥmed ve vâ'iz-i şehîr Mollâ Rızâ efendilerden aḥz eylemiştir.

Mâder-zâd bir şâ'ir olan Dede daha genç iken şî'r yazmağa başlamış ve bunu meslek ittiḥâz eyle[yip] şâ'irlikle tanınmış yüksek bir simâdır. Manzûm ve menşûr birçok eşerler yazmış ise de bunlardan "Yâdigâr-ı Hicrî", "İrşâdât-ı Kâ'inât" ve meşhûr Şeyḥ Haz'al⁴⁷ için yazdığı "Medḥiye" tab' u intişâr itmiştir.

Dede, Kerkük Sultânî mektebi mu'allimliğinde ve yıllarca Kerkük Gazetesi matba'a müdürlüğünde bulunmuştur.

Dede, güzel şî'rleriyle Kerkük Gazetesi sütunlarını tezyin etmiştir.

Eş'ârından:

Mev'ize

[mefûlü mefâîlü mefâîlü feûlün]

Tebdîl olunan dehr deḡil nev'-i beşerdir

Hurşîd o hurşîd kamer de o kamerdir

Eşyâya bütün kâm verir mihr mişâli

Üstâd-ı ḥakîmiñ nazarı başka güherdir

Hanzal gibidir âdem için evveli ḥak söz

Hep ḥâşıl-ı encâmı anıñ 'ayn-ı şekerdir

Luṭf eyle meded Hazret-i Mevlâ-yı şifâ-sâz

Günden güne bîmârımızñ ḥâli beterdir

Her hânedede bir şîḥhati mefkûd bulunsa

Nüş itdiği ol 'âileniñ ḥûn-ı ciğerdir

Çok şerriñ olur 'âkıbeti ḥayra mübeddel

Çok zâhiri ḥayr iş görünür ḥâlbuki şerdir

Çok cevri ü cefâ müncer olur zevk [ü] şafâyâ

Çok zevk [ü] şafâniñ soñu âlâm [ü] kederdir

Hicrî sözüñüz ḥoş gelir erbâb-ı kemâle

Hep mev'izedir tarz-ı ḥekîmâne eşerdir

⁴⁶ Şair hakkında ayrıca bk. (Muhammed Karim Saedgul, *Kerküklü Şair Hicrî Dede Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış YLT, Ankara Ü. SBE, Ankara 2015.)

⁴⁷ İran'ın Muhammere olarak anılan bölgesini 1897-1925 yılları arasında elinde tutan aşiret reisi. 1860 senesinde doğmuş, 1936 senesinde vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (İdris Bostan, "Haz'al Han", *İslam Ansiklopedisi*, C. 17, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 107-108).

Ġurbetde 'İyd

[mefûlü mefâilü mefâilü feûlün]

Hicrâna düşen 'âşıkta tedbîr eden olmaz
 Eyvâh dil-i gam-zede bir lahza şen olmaz
 Gel nez'adayım koy lebiñi ağzıma cânâ
 Dâmânîña şar na'şımı ten bî-kefen olmaz
 'İyd oldu görüşmekdedir aħbâb ile herkes
 Ġayfâ baña bir hem-dem-i şîrîn-süħan olmaz
 Bayrâmımız eyvâh 'aceb mâteme döndü
 Miħnet-zedeyiz bizde belâsız beden olmaz
 Peyġâmıñı bârî yola şal bâd-ı seherle
 İnsân odur ey sevdiceġim dil-şiken olmaz
 Hengâm-ı seherdir geziyor bir sürü âhû
 Ammâ bu arâzide ġazâl-ı Ġořen olmaz
 Ey dost mülâkât meġer maħşere kaldı
 Kimden şorayım kimse nişânıñ veren olmaz
 Def' oldu gözüñ nûru yetiş Yûsuf-ı Mısrî
 Ġoş râyiħalar varsa o gül pîreħen olmaz
 Hecriñ gamı 'aşkıñ veremi bende kocaldı
 Şordum dediler çâre-i derd-i kühen olmaz
 İtdikçe hayâliñ çıkar âteş ciġerimden
 Hiç vech-i münîriñ gibi vech-i ġasen olmaz
 Ey bâd-ı şabâ ehline aħvâlimi 'arz et
 Ġurbet baña cennet gibi olsa vağan olmaz
 Ten şihħatiniñ ġadrini ol gibi ne bilsin
 'Âlemde giriftâr-ı belâ vü miħen olmaz
 Yüz nehr akıyor sebze neden yok bu zemînde
 Hep göz yaşıdır şûre yerinde çemen olmaz

15. Seyyid Meħmed Ra'ûf (Ferdî)

Seyyid 'Alî bin Seyyid Şâlih oġludur. 1304 rûmî senesinde Kerkük'de doğmuştur.

Taħşîlini ikmâlden soñra Baġdâd Sultânîsi mektebi mu'allimi iken 1330'da seferberlik dolayısıyla iħtiyâţ zâbıtı olarak büyük ġarbdе Kafkas Cebhesi'nde bulunmuş ve İstiklâl Harbi'ne de iştirâk ile ġidemât-ı fevke'l-âdesine mükâfat olarak ġarh madalyası da almıştır. Soñ vazîfesi olan Büyük Millet Meclisi mu'âmelât şefliġinden 1939 milâdide teġâ'üden çıkarılıp Anġara'da sâkindir.

Mûmâileyh daha genç yaşlarında iken çok deġerli olan şi'rleri ġazeteler sütünlarında intişâr ile şi'r ü edeb sâhasında kesb-i iştihâr eylemiştir.

Bi'l-muħâbere bize luţfen ihdâ vü irsâl itdiġi 46 şahîfelik eş'ârından naklen şu parçaları buraya derc ediyoruz:

Görmedim

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]

Dehrde taħ'im gibi bir yâr-ı hem-dem görmedim
 Şoħbet-i yârâna lâyıġ hiç de maħrem görmedim
 Kim ki miħmândır şu miħnet-ħânede bir nice ġün
 Dîdesin giryân gördüm şâd u ġürrem görmedim
 Sînede açmış firâkıñ şerħa şerħa yâreler
 Çek eliñ benden taħîbâ sende merhem görmedim
 Mübtelâ-yı ġâl ü ġüsnüñ olduġum ġünden beri
 Ġüft ü ġûdan kendimi âsûde bir dem görmedim

Dîde-i bed-bînine bilmem rakîbîñ hâr mıyız
 Ol zebân-ı fitne-gûyu hiç ebkem görmedim
 Öyle teshîr eyledi mestâne çeşmiñ gönîlümü
 Dil-berim nâziñ gibi bir sihr-i a'zam görmedim
 Fenn-i 'aşkı ben geçirdim porgram-ı mektebe
 Kim onu takrîre cânâ senden a'lem görmedim
 Leşker-i gam cây-gîr olmuş serimde âh ben
 'Âkıbet terk-i vaţandan emr-i elzem görmedim
 Meclis-i bigânedede sâkî ele almam kadeh
 Ferdiyâ 'işretgehiñde dest-i ekrem görmedim

16. Tis'îmli Ra'ûf Efendi

'Abdî Ağa bin Sâkî Ağa bin Haşşâf Ağa bin Çelengli Mehmed Ağa'nın oğludur. 1253 hicrî senesinde Kerkük'de dünyâya gelmiş ve 1336'da vefât itmiştir. Kerkük vilâyeti mahkeme müstantîk kâtibliğine ta'yîn olunarak üç yıl şo[ñ]ra terfî'en Bağdâd mahkemesine nakl-i vazîfe itmiş, Bağdâd meclis-i idâre vilâyet baş kâtibliği ve mahkeme müstantîkliği ve emlâk-ı seniyye şu'be müdürlüğü gibi mühim vazîfelerde bulunmuş ve 1326'da tekâ'üd edilerek Kerkük'e gelmiştir.

Merhûm daha genç yaşında iken nesr ü şî'rleriyle iştihâr itmiştir.

Âşârından:

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]

1

Ğâlibâ sâkî o sarhoş gözle tedbîr eylemiş
 İçmeğe hûn-ı dil-i 'uşşâkı tedmîr eylemiş
 Meyl kılmış dil-berim âhû-yı dil şayd itmeye
 Halka-i zülfün kemend ü gamzesin tîr eylemiş
 Va'de-i vaşlın unutmuş mehveşim bilmem nedir
 Tâli'-i dîn ya kara bahtım mı te'sîr eylemiş
 Şafha-i hüsniñ bezetmiş reng-i hatt-ı 'anberin
 Âferîn kilik-i kader bu resmi tahrîr eylemiş
 Reng-i ra'nâ mı ve yâhud bilmezem kilik-i hayâl
 Göz öñünde resm-i kaddiñ mi ki tasvîr eylemiş
 Rind-i rüsvâ olduğum re'yimle bilmem ey Ra'ûf
 Bilmezem hükm-i ezeldir böyle taqdîr eylemiş

2

[feilâtün (fâilâtün) feilâtün feilâtün feilün (fa'lün)]

Gerçi Bağdâd safâsıyla behîşt-âsâdır
 Dil-i mehcûra vaţan yâd ile gam-efzâdır
 Kûy-i gurbetde nice ehl-i başîret olsa
 Şâhed-i maşşadını görmede nâ-bînâdır
 Zann ider cây-ı emân câhil olan dünyâyı
 Çeşm-i 'ibretle nazâr eyleyene gavgâdır
 Derd-i hecrinden o şûhuñ beni çün gördü tabîb
 Tutdu nabzım dedi bu hastalığın sevdâdır
 Yâr u ağıyârda bir şâf derûn yok sâkî
 Bezm-i âlemde kalan sâdece bir şahbâdır
 Bârekallâh zihî künc-i selâmet olmuş
 Kime kim künc-i ferâgat bu zamân me'vâdır
 Yaşî görmek hoş olur yaşî yaman-ı dehri
 Şakın incinme Ra'ûf çünkü eden Mevlâdır

Cilt: 5 Sayı: 5 Eylül 1965 s. 19-20

17. Reşîd Rüşdî

Mûmâileyh Kerkük'ün Muşallâ Mahallesi sâkinlerinden Terzi Halife Ahmed bin Terzi Usta Mehmed'in oğludur. 1311 hicrî senesinde Kerkük'de dünyâya gelmiştir. Küçük yaşlarında iken peder-i merhûmlarıyla nâhiye merkezi olan Daquk kıyısına gitmiştir. Taşsilini eski uşûl üzerine câmi' hocalarından okumuştur. Fıtrî bir zekâ ve kuvve-i kalemiyeye mâlik ve şî'r ü edebiyâta meftûn olan bu genç, bir müddet Daquk belediye kitâbetinde bulunmuş ise de vazîfesinden isti'fâ itmiş ve artık mâsivâdan kaç'-ı 'alâka iderek ve esâsen muhibb-i Ehl-i Beyt olarak dervişliğe sülûk ve bir tekyede halife olarak hayât-ı münzeviyânesine bir divân yazmağa başlamış ise de ikmâline muvaffak olamadan ve daha pek genç yaşında iken 1353 yılında vefât eylemiştir. Perişân ve müteferrih bir hâlde bulduğumuz mezkûr divânından ba'zı parçalarını buraya derc idiyoruz:

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

Felek lertzân kıldıñ ben ğarîb ü nâ-kâmı⁴⁸
İçirdiñ zehr ile mañlû[t] olan câmi

Firâk [u] cevri-ile gitdi hebâya cümle evkâtım
Bu kayğular elemelerle şabâh itdim hemîn şâmı

Olup meşhûr-i 'âlem 'aşk-ile rüsvâ-yı halk oldum
Çıkardım 'âleme tahkîk Mecnûn'dan füzûn nâmı

Tefâhür eylerem tezyîd oldukça ğam-ı 'aşkıım
Felek mürvet edip elbet verir bir gün bana kâmı

Şabâvet 'âleminde kayğusuz râhat iken başım
Gezerken şayd kıldı fikrimi zülfiñ olup dâmı

Firâk-ı yâr ile mu'tâdım olmuşdur yakın nâle
Budur kayğuları 'aşıklarınñ âhîr serencâmı

Eyâ Rüşdî yeter bunca cefâ-yı yârdan şekvâ
Şirâr-ı âşk-ıla elbet kılar puhte hemîn hâmı

18. Reşîd 'Âkif

Eşrâfdan Hürmüzî-zâde 'Alî Bey'in oğludur. 1311 hicrî senesinde dünyâya gelmiştir. Ma'ârif mesleğinde mekteb ve idâre mesleğinde de nâhiye müdürlüklerinde bulunarak tekâ'üd eylemiştir.

Edîb ve şâ'ir olan mûmâileyh, hâzîn ve mü'essir şî'r ve yazılarıyla iştihâr itmiştir.

Âşârından:

Kerkük

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

Letâfet burcuna bir şems-i pür-envârsın Kerkük
Cinâna ğıbta-bahş bir şahne-i gülzârsın Kerkük

Döner devr-i felek biñlerce yıldır başınâ hâlâ
Dem-â-dem gençleşen bir bive-i dil-dârsın Kerkük

Hevâ-yı 'anber-efşânın ider mevtâları ihyâ
Letâfet sende hatm olmuş ne efsûn-kârsın Kerkük

Şuyuñ hâşşa okur âb-ı hayâta fahr ile meydân
Fırat'a Dicle'ye Nîl'e teveffuqdârsın Kerkük

Ne sihr-i feyzdârsın hâk-i pâkiñden olur hâşıl
Hezârân meyve vü ni'metle şöhrtdârsın Kerkük

Hükümrandır fuşûl-i erba'a cevvi-i bedî'inde
Hekîm-i mutlakınñ bir cilve-i esrârsın Kerkük

Bedâyi'de letâfetde tabî'i biñ manâzırda
Bütün büldân ü emşârınñ tarâvetdârsın Kerkük

⁴⁸ Beyitte vezin aksıyor.

Naşıl fahr itmez evlâdın seniñle sendedir zîrâ
 Tabî'i bunca şervetler sa'âdetdârsın Kerkük
 Saña defn eylemişdir kenz ü sâ mânı yed-i kudret
 Dağın ma'den dolu bir menba'-ı fevvârsın Kerkük
 Meşâyih merkezisin mürşid-i kâmil bütün sende
 Muqaddessin 'azizsin pek güzel bir yârsın Kerkük
 Nice biñ şâ'ire şeyhe ricâlullâha me'vâsın
 'Aceb bir gül-fürûşân-ı edeb bâzârsın Kerkük
 Ne rütbe fahr idersen Hind ü Mısr'a haqlısın çünkü
 Ezelden 'ilm ü 'irfân ceşşine serdârsın Kerkük
 Ne mümkün doğmamağ şâ'ir bu hâk-i pür-le'âfetde
 Rızâ'ya Hâliş'ye mehd-i rahmetdârsın Kerkük
 Şâfâlar bahş eden Şâfi o üstâd-ı sühan Kâbil
 Bahâ'ya Fâ'iz'e sen mülhim-i eş'ârsın Kerkük
 Rızâ-yı Vâ'iz'e Nâcîlere Şâdıklara mev'tın
 Cemâl'e Râsih'e 'Örfile feyz-bârsın Kerkük
 Seniñle Müfti Hicrî Şubhî Es'ad şükr-efşândır
 Ne minnet sen ki bir ehl-i hıred pergârsın Kerkük
 Süleymân Nâzım u Mazlûm Besîm Hâmid Nedîm Kudsî
 Vefâ'ya Hâkî'ye Şâbirlere nevvârsın Kerkük
 Öter bâğında Lütfile Cevâd Orhan 'Ömer Fehmî
 Bu eş'âr ile sen bir mübdi'-i âşârsın Kerkük
 Fağat eyvâh ki bunca kâbiliyyet var iken sende
 Öz evlâdın perîşân gayrıya dildârsın Kerkük
 Seniñ neftiñle eyler keyf ü cümbüş London u Paris
 Bize derd ü elemle dûd-ı âteş-bârsın Kerkük
 Kıırık bir kalb ile 'Âkif bu gün senden 'itâb eyler
 Dilim dönmez der-istem sen bize gaddârsın Kerkük

19. Tâlebânî Şeyh Rızâ Efendi⁴⁹

Tâlebânî Şeyh 'Abdurrahmân Hâliş hazretlerinin oğludur. 1253 hicrî senesinde dünyâya gelmiş ve 1327'de Bağdâd'da vefât iderek Hazret-i Gavş-ı Geylânî mağberesinde defn edilmiştir.

Şâ'ir-i mâder-zâd olan müşârünileyhiñ zekâ, sür'at-i intikâl ve irticâlî şi'r söylemekde olan kâbiliyyet-i fitriyesiyle şöhret bulmuştur.

Müşârünileyhiñ âşârından bir kısmı kitâb şeklinde olarak iki def'a tab' edilmiştir.⁵⁰

Âşârından:

Bağalım Kim Zârar Eyler

[mefûlü mefâilü mefâilü feûlün]

Nâmûs arayan kimse hecâdan hazer eyler
 Şâ'irler ile hoş geçinir def'-i şer eyler
 Te'hîr-i ma'âşım saña bir fâ'ide vermez
 Ey mâni'-i rızkım bağalım kim zarar eyler
 Erbâb-ı kerem olma fağat hağğ-şinâs ol
 Vicdânı olan kimse bu râha güzer eyler

⁴⁹ Şair hakkında ayrıca bk. (Veysel Başçı, *Çok Dilli Bir Hiciv Ustası Şeyh Rıza Talabani ve Türkçe Şiirleri*, Avesta Yay., İstanbul 2020).

⁵⁰ Şairin Türkçe, Kürtçe, Farsça ve Arapça şiirlerinden oluşan divanı ilk olarak 236 sayfa hâlinde 1935 senesinde Bağdat'ta; daha sonra 1946 yılında şairin torunu Şeyh Ali tarafından yine Bağdat'ta basılmıştır. Bk. (Mehmet Arslan, "Rızâ, Şeyh Tâlibânî, Kerküklü", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/riza-seyh-talibani-kerkuklu>, erişim tarihi: 11.01.2021).

Cândan uşanıp doğrusu terk-i edeb itdim
 Ma'nâsını vermekle değil şarf nazâr eyler
 İnsân olan insânlara hüsn-i nazâr eyler
 Meydân-ı hamîyyetde durup terk-i ser eyler

Cilt: 5 Sayı: 6 Teşrîn-i Evvel 1965 s. 28-29

20. Zeynel'âbidîn

Şâ'ir-i şehîr Muhyiddîn Kâbil Efendi'nin oğludur. 1283 rûmî senesinde Kerkük'de doğmuş ve 1331'de İstanbul'da vefât itmiştir. Tahşilini câmi' hocalarında ve peder-i mükerrerlerinden ahz ü ikmâl ile birçok vazâ'if-i 'adliyyeyi işgâl eden merhûmuñ soñ vazîfesi Dîvâniye livâsı cezâ mahkemesi riyâseti idi. Bir şâ'ir-i mâder-zâd olan bu zâtın birçok eş'âr ve cümel-i hikemiyesi vaktiyle Kerkük ve Bağdâd gazetelerinde intişâr itmiş olduğu hâlde ma'e't-te'essüf mühim şi'r ü gazelleri elde edilememiştir.

Âşârından:

[mefûlü mefâilün feûlün]
 Yâdında mıdır vefâlı cânân
 Ol meclis-i hüsn o bezm-i 'îrfân
 Sen bâde-güsâr idiñ gönülde
 Pervâne gibi iderdi cevân
 Cevvâle-i hüsnün üzre her ân
 Hiç hâtıra gelmiyordu hicrân
 Hicrân!... Bu ne lafz-ı dehşet-efzâ
 Nîrân-ı hayât memât [ü] vicdân
 Eyvâh bugün hazîn ü zâram
 Me'yûs-ı hâl ü dil perişân
 Bî-mûnis-i yâr u ğam-güsâra
 Mehcûr-ı vaţan esîr-i hîrmân

21. Mollâ Süleymân Sâmî (Bezîrgân)

'Alî Ağa'nın oğludur. 1290 hicrî senesinde Kerkük'de dünyâya gelmiş ve 1360'da vefât itmiştir. 'İlm icâzetnâmesini merhûm üstâd 'Alî Hikmet Efendi'den ve Nakşî tarîkatî icâzelerini de Şeyh 'Ömer Efendi (Biyâre) hazretlerinde[n] almış ve ticâretle iştiğâl itmiştir.

Edîb, lebîb, muttakî, mutaşavvîf ve kanâ'atkâr olan bu şâ'irimiziñ âşârından:

Ahval-i Zamân

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]
 Haq-şinâsandır huquku da'imâ tezkâr ider
 Nâr-ı Nemrûd'a atarlarsa anı gülzâr ider
 Devr-i kec-reftâ[r]dan nâzil olursa biñ belâ
 Tavrını bozmaz şebât eyler 'aceb işrâr ider
 Nerde bir şâhib-huquq u ehl-i ğayret var ise
 Kûşe-i halvetde durmuş kalb-ile güftâr ider
 Bî-vefâlardan hazer kıl görme anlarıñ yüziñ
 Her huqukuñ zâyi' eyler cümlesi inkâr ider
 Lâfina bakma iderse bir zamân ülfet saña
 Bir emel tahtındadır tezvîr-ile imrâr ider
 Başka bir kimse bulursa şanki hiç bilmez seni
 Düşmen-i şad-sâle tek bakmaz saña sır-h'âr ider
 Hep huquku mahv ider ister seni katl eylesin
 Pençe-i kahrına düş sen it gibi murdâr ider
 El-amân aldanmayıñ haq-nâ-şinâsın sözüne
 'İşve vü nâz ü tebessümle çoğu icbâr ider

Sâmi'dir ancak bilir kimdir o bed-girdârlar
Hâk-şinâsânlar gibi anları da ızhâr ider

22. Sa'îd Fıtrât Efendi

Şöhretli müderris-zâde olan'ulemâdan Mollâ Muştafâ Efendi bin Müftû Mehmed bin Kâdı Aħmed Efendi bin Mehmed Efendi bin Bekir Efendi'dir. 1280 hicrî senesinde Kerkük'de doğmuş ve 1323'de İstanbul'da vefât itmiştir. İbtidâ'î tahşîlini -kendilerine 'â'id olan Ulu Câmî'deki- Şâhğâzî Medresesi'nde ve pederi nezdinde görmüş ve mu'ahharan İstanbul'da yüksek tahşîlini ikmâl itdikten sonra Kerkük mahkeme müstantîklîği vazîfesiyle Kerkük'e dönmüştür. Daha sonra müdde'î-i umûmîlik ve cezâ ve mahkeme re'isliklerinde bulunmuştur. 'Âlim, edîb ve şâ'ir olan müşârünileyhiñ "Hind İhtilâli" nâmıyla bir eseri ve birçok eş'ârı vardır.

Âşârından:

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

[L]jebîñ güftâra gelmez vaşfı pek düşvârdır bence
Bu müşkil derk olunmaz bir 'aceb esvârdır bence

Umulmaz çâre-i derdim gözüñden ben de göz kesdim
Tabî'î nâtüvândır ol daħî bîmârdır bence

Ola ber-dâr kıddiñ serve teşbih eyleyen nâ-dân
Hâfâdır doğrusu şâyân-ı istiğfârdır bence

Beni yandırdı nâr-ı firkat oldukça uzak senden
Gidersem gülşene gel nâr-ı sünbül hârdır bence

Giderdi tâkatim buhrân-ı 'aşkıñ rahm kıl ey mâh
N'idem gül kıandı sensiz 'ayn-ı zehr-i mârdır bence

Yaratmışdır o rütbe târ-ı zülfüñ çeşm ü gönümde
Fezâ-yı dehrde her ne görünse târdır bence

Qurulma Fıtrât üzre bir kuru hey'etle ey zâhid
Nedir 'imâme câme bârdır efsânedir bence

23. Mollâ Süleymân Sâlim

Harputî-zâde Mehmed Ağa oğlu Berber Muştafâ'nın oğludur. 1298 hicrî târihinde Kerkük'de dünyâya gelmiştir.⁵¹ Tahşîl-i 'ilme şürû' ile icâze-i 'ilmiyye almak şerefine nâ'il olmuştur.

Kerkük[k]'de imâmet, hitâbet, müderrislik fetvâ emînliği gibi vazâ'if-i mühimme-i dîniyede bulunmuş ve 1349 târihinde Bağdâd'a nakl-i hâne iderek Özbek Câmî'-i Şerîfî'niñ imâmet ve hitâbet vazîfesinde bulunmağdadır. Mûmâileyhiñ muhtelif 'ilmlerde te'lîfâtı varsa da gayr-ı maḥbû'dur. Şî'r ü edeb saħâsında [m]eşhûrdur.

Âşârından:

[1]

[mefûlü mefâîlü mefâîlü feûlün]

Te'sîr edemez kimseye miskînleriñ âhı
Me'mûl-i teraħħum bize bir sensin İlâhî

Ger sen de bizim hâlimize rahm edemezsen
Pes kim olacağ biz gibi bî-çâre penâhı

Hî'an-ı keremiñ 'âlem için oldu güşâde
Luḫfuñ ezeli merħametiñ nâ-mütenâhî

'Afvîñ heyecân etse anîñ mevcine karşı
Bir kıatre değıl 'âşîleriñ bir [cümle] günâhı

Sâlim idecek haşrde hep halka tevaffuğ
Tebdîl ola ger fazlîñ ile hayra menâhî

⁵¹ Şair, Molla Sabir eserini kaleme aldıktan sonra vefat ettiği için buraya "29.12.1954'te vefât itmiştir." şeklinde bir dipnot eklenmiştir.

[2]

[feilâtün (fâilâtün) feilâtün feilâtün feilün (fa'lün)]

İtme ızhâr-ı zekâvet için ıtlâk-ı zebân
Hüneriñ var ise de et anı [sen genc-i] nihâñ

Semeri yok şecer-i fazl u zekânın zîrâ
Dehrde sîm kıyâmetde gerekdir imân

Câhilân kâmin alıp dehrde biz de nâ-çâr
Türrehât ile tesellî verimiz qalbe hemân

Bilmişiz nükte vü şî'r ü sühan itmez para
İşimiz yok ideriz böylece imrâr-ı zamân

Sâlimâ Hâlik-i Allâh'a şikâyet eyle
İtme bihûde yere 'âleme feryâd [ü] figân

Cilt: 5 Sayı: 10 Şubat 1966 s. 33-35

24. Sa'îd Besîm Demirci⁵²

Kerkük'de ahlâk ve güzel geçinmeleriyle tanınmış Demirci familyasına mensûb Hüseyn Efendi'nin oğludur. 1902 milâdîde Kerkük'de dünyâya gelmiş; 1965'de vefât etmiştir. Uzun 'ömrünü öğrenmekle geçirmiş; yüksek ahlâk, seciye ve milliyetçi bir üstâd idi. Millî ve ictimâî toplumlarda sözü dinlenir, doğru düşünceleri kabûl olunurdu. Küçüklüğünden edebiyâtı seven Besîm, şî're de 'âşik olup güzel şî'r düzmüşdü. Akırânı şâ'irler düzmüş oldukları şî'r parçalarını dağıtmadan önce kendisine gösterir, dürüst tenkîdini diñlerlerdi.

Zamân ve çevre zorluklarına karşı büyük üstâd dayanıp durmuşsa da edebiyât verimine etkisi çok görülmüş, dolayısıyla düzme ve yazıları az olmuş, ama olgundur.

Düzmesinden örnek:

Yurddan Yükselen Bir Ses

Hazân erişdi dökdü yaprağım
Yangına düşdü dalım budağım!
Gayzından kudurmuş bir yanardağım

Kalbimden taşan yüce alevler
Kavurdu her yeri koymadı eser
Seni yakıyordu seni ey ejder!

Ne açılmış gül ne şakrak bülbül
Ne yârân vardır ne de kız, oğul
Kalan hayâtda tek bir avuç kül

Bilmem ne kadar böyle hırçın ses
Şık şık çekecek sırtımda nefes?
Şuş hâ'in baykuş şuş sesini kes!

Bir tutam çiçek kırılmış bir dal
Kabrimiñ nişânı bunu da sen al
Var mı 'adâlet yoksa bir hayâl?!

25. Seyyid Şükrî (Baba el-Kâdirî)⁵³

Kerküklü Seyyid 'Abdullâh'ın oğludur. Dağûk'da defn-i hâk-i 'ıtır-nâk olan 'alemdâr-ı Fahrî'l-Mürselîn Câbir-i Enşârî hazretlerinin türbedârı olarak defa'atle İstanbul'a gitmiş ve 1265 hicrî târîhinde Sultân 'Abdulmecîd Han hazretlerinden istihşâl itdiği irâde-i seniye üzerine müşârünileyhiñ merkadini inşâ ve ta'mîr itdirmişdi. Bu ta'mîr hakkında yazdığı manzûm târîh merkadîñ kapısında yazılıdır. Tarîkat-i '[Â]liyye-i Kâdiriyye'ye intisâb ile "Baba el-Kâdirî" lakabını kabûl etmiştir. Çok muhtedir bir şâ'ir olduğu kadar çok bed-baht olan müşârünileyhiñ pek hazîn ü mü'essir olan şî'lerinden:

⁵² Maddenin editör tarafından düzenlendiğini belirtmek için buraya "zâbıt tarafından hâzırlanmıştır" şeklinde bir dipnot eklenmiştir.

⁵³ Şair hakkında ayrıca bk. (Yağız Yalçınkaya, *Kerküklü Seyyid Şükrî Dîvânı (Notlandırılmış Metin - İnceleme)*, Yayınlanmamış DT, İstanbul Kültür Ü. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2019).

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]
 Yine derdim füzûn oldu vücûdum yandı firâkatden
 Hâlâşım olmadı yâ Rabbi hergiz bâr-ı gurbetden
 Egerçi yetmiş erdiyse 'ömrüm kırkı gurbetde
 Ebed göz açmadım âh-ı firâk-ı derd-i 'illetde[n]
 Sekiz kez şehr-i İstanbul'a vardım tûl-ı 'ömrümde
 'İyâl etfâlimiz Kerkük'de yandı âh u hasretten
 Vücûdum mahv kıldım bî-vefâ evlâd uğrunca
 Hâm oldu kâmetim dişler döküldü bâr-ı mihnetden
 Ne mum itdim ne bâl itdim dirîgâ lâne-i gâmda
 Döküldü perr ü bâlim hâşılım yok gayr-ı nikbetden
 Perîşân muztarib-hâtır mükedder gurbet illerde
 Velâkin himmet-i pîrân değildim hâli ni'metden
 Ne aç oldum ne hüd 'üryân şafâ vü zevk ile hândân
 Kişi şultân olursa zevki bulmaz bâr-ı gurbetden
 Gelince hâtıra evlâd [ü] enşâb şöhet-i ahhâb
 Yanardı âh-ı hasretle vücûdum nâr-ı firâkatden
 Ne çâre bu imiş taqdîriñe Şükrî tahammül kıl
 Olur bir feth-i bâb elbet açıktır bâb-ı rahmetden

26. Mollâ Mehmed Şâdık⁵⁴

Mülkiye kâ'im-makâmı Türk Hasan Efendi'niñ oğludur. 1307 senesinde Kerkük'de doğmuştur. Rüşdiye tahşîlinden so[n]ra 'ulûm-i dîniyyeyi ikmâl eylemiştir. Dört sene mu'allimlikde bulunmuştur. Bütün hayatını 'ilm ü şî'r ile imrâr eylemiş ve vâkıf olduğu Türkçe, 'Arabça, Fârisice ve Kürdçe dilleriyle şimdiye kadar yüzlerce kaşîde, merşîye, medhiye, hâzîn ve mü'essir şî'r ve gâzelleriyle iştihâr itmiş ve birçok eş'arı da gazetelerde neşr edilmiştir.

Âşârından:

Kerkük

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]
 Muhâlif devrden döndük yanan volkana ey Kerkük
 Ayak altında kalmış sâha-i Balkan'a ey Kerkük
 Görünce gâmlı gâmlı göz önünde kıpçuru çayın
 Gözümde yaş akar yaşlar döner al kana ey Kerkük
 Seniñ bu şanlı yurduñda aqarken şu gibi altın
 Neden oldu ahâliñ der-be-der her yana ey Kerkük
 Yazık gülzâr-ı iqbâliñ ayak altında çiğnenmiş
 Bu hâliñ çok derin te'sîr verir insâna ey Kerkük
 Neden hâkiñde gam şuyuñda sem bâğıñda hasret var
 Dönüp âb-ı havâñız âteş-i süzâna ey Kerkük
 Muhîtiñde olan ehl ü 'iyâlin şimdi kan ağlar⁵⁵
 Karışmış toprağıñ şanki gam u giryâna ey Kerkük
 Eñ evvel menba'-i 'irfân u 'ilm ü fazl iken yurduñ
 Yazıklar menzil olduñ şöhet-i nâdâna ey Kerkük

⁵⁴ Burada editörün şu notu yer almaktadır: "Şâ'irimiz Kerkük'ün lisân-ı hâlidir. Keyf ve âhenglerinde, hüzn ve elemelerinde Mollâ Şâdık Efendi ortaya atılır. Olayı dolgun ve ince düşünceli şî'rleriyle vaşf ider, Mollâ Şâdık Efendi'niñ çok şî'rleri Kerküklüler tarafından ezber edilmiş, matbû' divânı vardır."

Şâir hakkında ayrıca bk. (Hidayet Kemal Bayatlı, *Kerküklü Mehmet Sadık'tan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991 ve Mevlüt Taha Kayacı, *Türkmen Şairi Mehmet Sadık*, Cumhuriyet Basımevi, Kerkük 1971).

⁵⁵ Bu mısra dizgi hatası sonucu 10. beytin iki dizesi arasında yer almıştır.

Ġarîbler yerli oldu yerliler ġurbetde ser-gerdân
 Felek 'aks üzre Şimdi baŐlıyor devrâna ey Kerkük
 Kafalardan semâya yükselen sûziŐli ġoryatın
 Neden dönmüş bugünde nâle vü eġgâna ey Kerkük
 Őadâ-yı zâġ gelir bâġlarda bilmem noldu bülbüller
 Ki dönmüş bezm-i 'ayŐın mâtem-i hicrâna ey Kerkük
 Çiçekler Őoldu ġül yandı tutuŐdu lâle vü daġlar
 Müzeyyen ġülŐeniň döndü bugün zindâna ey Kerkük
 Lisân-ı ġâl ile 'arz eylemiŐken ġâlini bir bir
 Seniň 'çin koŐmadı bir er bugün meydâna ey Kerkük
 Melâhatde benim ġözümde sen bir Yûsuf olmuŐsun
 Ġam-ı 'aŐkıň[l]a döndüm Ya'kûb-ı Ken'an'a ey Kerkük⁵⁶
 Ġoreydim ölmeden evvel seni ben eski ġâlînde
 Olurdum Őem'i ġüsnüň üzre bir pervâne ey Kerkük
 Mezârım üzre ebnâ-yı vaġan bir levġa diksiner
 Ki yazsınlar bu Ői'ri levġa-i i'fâna ey Kerkük
 Perîşân ġâne-vîrân der-be-der maġzûn iken Şâdık
 Yemîn itmiş gelir bir ġün saña ġurbâna ey Kerkük

27. Tıflî Ahmed Efendi

Tıflî Ahmed Efendi Kerküklüdür. Kethüdâ kaleminden yetiŐip Eflak ve Boġdan dîvân efendisi oldu. Őâ'ir idi. Mu'âŐırı ġâceġân diġer "Tıflî Efendi" daġı erbâb-ı kaleminden ve Őâ'ir idi. Her ikisi evâ'il-i Sultân Maġmûd Ġânî'de vefât eylemiŐlerdir.⁵⁷

ÂŞârından:

[mefûlü mefâilü mefâilü feûlün]

Ey Őâne ser-i zülf-i perîŐâna doġunma
 Tel kıрма Şakın ġâtır-ı yârâna doġunma

[feilâtün (fâilâtün) feilâtün feilün (fa'lün)]

Olma herġiz emîn Őerrinden
 Őeyġ-i dehri ġörüp 'abâ içre

Tiġ-ı bâtın dediġi Őüffiniň
 Őeyġ efrencidir 'aŐâ içre

[mefâilün feilâtün mefâilün feûlün]

Bu lücce keŐti-yi Nûġ'a neşât vermiŐ iŐitdik
 O da zamân ile bir kerre rûzgârına düŐmüş

28. Tabîboġlu⁵⁸

Tabîboġlu Őöhretiyle ma'rûf olan Mollâ 'Abdullâh bin Ġacı Maġmûd bin Ġacı MuŐtafâ bin Mollâ Maġmûd Efendilerdir. 1252 hicrî senesinde doġmuş ve 1322'de vefât itmiŐdir. Merġûm icâzeli 'ulemâdandır. Kerkük'de vâlî olan Taġiyüddîn PaŐa'nın teklifi üzerine 'Antere'niň⁵⁹ ġikâye ve Ői'rlerini 'Arabca'dan Türkçeye nazmen ve neŐren tercüme eylemiŐdir. Birçok âŐârından baŐka elimizde mevcûd ġayr-ı maġbû' bir dîvânı vardır.

⁵⁶ Üçüncü tefilede vezin aksamaktadır.

⁵⁷ Buraya *Sicill-i Osmânî*'ye atıf yapıldıġına dair bir dipnot düŐülmüŐtür: "Sicill-i Osmânî. EŞer: Mehmed Őüreyyâ. C. 3. Ő. 252."

⁵⁸ Şâir hakkında ayrıca bk. (Ayşe Kübra Bekar, *Kerküklü Tabîboġlu Divanı*, Yayınlanmamış YLT, Trakya Ü. SBE, Edirne 2019).

⁵⁹ Muallaka Őâirlerinden Antere b. Őeddâd b. Amr el-Absî (ö. 614 ?). Ayrıntılı bilgi için bk. (Cemal Muhtar, "Antere", *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 237).

Dîvânından:

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

Cihân-ı bî-vefâda bir kerem ehli mürüvvet yoĥ
Neşât-ı dehr gülzârında bir bûy-ı ĥamiyyet yoĥ

Kime derdim beyân itdimse istiĥnâ yüzün gördüm
Bu eyyâm-ı ĥatarda bir tabîb [ü] ehl-i ĥikmet yoĥ

‘Acebdir eylesem Mecnûn gibi şahrâları mesken
Bu maĥlûkuñ miyânında ĥulûş [ü ĥüsn-i] niyyet yoĥ

Anıñçün nefret itmek ĥalkdan yeĥdir muĥabbetden
Dil-i mecrûĥ [u] dâĥ-ı sîneye imkân-ı şıĥhat yoĥ

Tehîdir kîse-i ĥâmur nüĥûd-ı âşinâlardan
Tabîboĥlu gibi üftâdeye sermâye raĥbet yoĥ

29. Tabîb Ĥacı Maĥmûd

1191 hicrî senesinde Kerkük’de doğmuş ve 1256’da vefât itmiştir. Yukarıda tercüme-i ĥâl ve eserlerini yazdığımız Tabîboĥlu Mollâ ‘Abdullâĥ Efendi’niñ pederidir. Merĥûm tabîb ve ‘ûlemâ-yı be-nâmdan olarak müftî, zâhid ve tabâbetle insânlara büyük ĥizmetlerde bulunan bir insân-ı kâmindir. Tabî’at-ı şî’riyyesi de olduĥu 1246 senesindeki tâ’ûnda vefât eden...⁶⁰

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

Dervişim sen şor atañ Maĥmûd’uñ aĥvâli nedir
Senden ayrı düşdüm oda yandı bir yanım oĥul

Muştafâ Meryem ağartdı sen de bükdüñ belimi
N’itmiş-idim ben size devletli sulţânım oĥul

Aĥmed aldı tâkatim hem nâtüvân itdi beni
Her dem efzûn eyledi âĥ ile efĥânım oĥul

Ey Süleymân gör atañ Maĥmûd’a n’itmişdir felek
Âteş-i hicrâna şaldı cân ü cânânım oĥul

Hicr-i zehriñ nûş edip kim olmuşam üftâde ben
Vaşl-ı tiryâkıñ yetir gel eyle dermânım oĥul

Pîr-i ‘ömrüm genç olurdu her görende ben sizi
Şimdi maĥrûm oldum andan ey gülistânım oĥul

Fırkate tâkat getirmem bâri tîz al yanıña
Ĥoyma bu derd ile nâlân âteşe yanam oĥul

Derdim üzre derdim artık oldu derdim şad hezâr
Oldu bu derd ile mesken beytü’l-aĥzânım oĥul

İkisi nevres güzîde ikisi kâmil tamâm
Hiç birinden almaz oldum dildeki kâmım oĥul

Ĥâr evlâd acısı şol ĥâle şalmışdır beni
Birbirinden fark olunmaz şubĥ ile şâmım oĥul

Görmesin hiç kimse yâ Rab ben gibi derd-i firâk
Bir oñulmaz derde düşdüm yoĥdu dermânım oĥul

Sonuç

Türkçenin güzîde bir yurdu olan Kerkük’ün özellikle on dokuzuncu asırda çok hareketli bir edebi hayata sahip olduğundan yukarıda bahsedilmişti. Molla Sabir’in *Kerkük Şairleri* eseri, bu tespitin ne kadar isabetli olduğunu gösterir niteliktedir. Dört ciltlik müseveddelerden *Kardeşlik* dergisinde neşredilme talihine erişen yirmi dokuz şairin Kerkük’ün kültür hayatına nasıl bir canlılık kattığı eserde gözler önüne serilmektedir. *Havadis*, *Maarif*, *Kerkük* gibi gazete

⁶⁰ Burada baskı hatasından dolayı bazı satırlar eksik kalmış, verilen şiir misalinin de ilk dizeleri basılmamıştır. Derginin bu ve bundan sonraki 4 sayısında bu hataya dair bir düzeltmeye rastlanmamıştır.

ve dergiler bu hareketli ortamın nabzının attığı kurumlar olmuştur. Devrin çoğu şairi bu neşriyata katkıları ile bölge edebiyatına hizmet etmişlerdir.

Kerkük Şairleri adlı eserde yirminci asır şairlerinin hâlâ aruz vezni, gazel, kaside ve mesnevi ile iştigal ettiği göze çarpmaktadır. Eserde yer alan şiir örneklerinin çoğu klasik Türk şiirinin biçim ve estetik değerleri içerisinde değerlendirilebilecek manzumelerdir. Bunun yanında Tanzimat Fermanı ile birlikte edebiyat âlemine giren serbest nazmın, Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati akımlarının da eserde yer alan şairleri etkilediğini söylemek mümkündür. Daha önce hiçbir kaynakta ismi geçmeyen iki şaire yer vermesi ve içerdiği şairler hakkında birinci elden bilgileri haiz olmasıyla kıymetli bir kaynak olan Molla Sabir'in *Kerkük Şairleri* isimli eserinin bölge edebiyatı üzerine yapılan çalışmalarda faydalı olacağı umulmaktadır.

Kaynakça

- Akkoyunlu, Ziyat-Suphi Saatçi, *Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.
- Ali, Ebak Sabah Ali, “*Kerkük'te İçtimai Hayat-Folklor-*” Adlı Eser Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış YLT, Süleyman Demirel Ü. SBE, Isparta 2019.
- Arslan, Mehmet, “Fâ'iz, Abdülkâdir Fâ'iz Tâlebânî”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/faiz-abdulkadir-faiz-talebani>, erişim tarihi: 09.01.2021.
- Arslan, Mehmet, “Rızâ, Şeyh Tâlibânî, Kerküklü”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/riza-seyh-talibani-kerkuklu>, erişim tarihi: 11.01.2021.
- Arslan, Mehmet, “Sâfi, Hacı Abdullah, Kerküklü”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/safi-haci-abdullah-kerkuklu>, erişim tarihi: 09.01.2021.
- Aydoğan, Tuğba, *Kerküklü Ebû Bekir Müftî Efendi ve Dîvânı: İnceleme-Metin*, Yayınlanmamış YLT, Celal Bayar Ü. SBE, Manisa 2012.
- Bakır, Abdulhalik, “Eskiçağlardan Günümüze Kadar Türkmen Şehri Kerkük”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* C. VI, S. 1, Elazığ, 2009, s. 27-76.
- Başçı, Veysel, *Çok Dilli Bir Hiciv Ustası Şeyh Rıza Talabani ve Türkçe Şiirleri*, Avesta Yay., İstanbul 2020.
- Bayatlı, Hidayet Kemal, *Kerküklü Mehmet Sadık'tan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.
- Bekar, Ayşe Kübra, *Kerküklü Tabıboğlu Divanı*, Yayınlanmamış YLT, Trakya Ü. SBE, Edirne 2019.
- Bostan, İdris, “Haz'al Han”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 17, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 107-108.
- Demirci, Nefi, *Unutulmayan Türkmen Şairlerinden Ağababa Hıdır Lütfü*, Sistem Matbaacılık, İstanbul 2005.
- ed-Dakûkî, İbrâhim, “Hoyrat”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 18, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 259-260.
- ed-Dakûkî, İbrâhim, “Irak -Kültür ve Medeniyet-”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul 1999, s. 103-108.
- Ercilasun, Ahmet Bican, “Irak Türkleri ve Edebiyatları”, *Milli Folklor*, S. 4, 1989, s. 3-4.
- Erdoğan, Ayşe, *Atâ Terzibaşı, Kerkük Şairleri: 1*, Yayınlanmamış YLT, Trakya Ü. SBE, Edirne 2007.

- Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. I, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul, 2011.
- Kayacı, Mevlüt Taha, *Türkmen Şairi Mehmet Sadık*, Cumhuriyet Basımevi, Kerkük 1971.
- Küzeci, Şemsettin, *Kerkük Şairleri (Irak Türkmen Şairleri) C. 2*, Dünya Genç Türk Yazarlar Birliği, Ankara 2007.
- Küzeci, Şemsettin, *Kerkük Şairleri (Irak Türkmen Şairleri)*, Dünya Genç Türk Yazarlar Birliği, Ankara 2006.
- Macit, Muhsin (haz.), *Nedîm Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,Nedim-divanipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 09.01.2021).
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayan, akt. Seyit Ali Kahraman, C. I-VI, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı I”, *Kardaşlık* dergisi, C. 5, S. 1-2, Mayıs-Haziran 1965, s. 27-29.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı II”, *Kardaşlık* dergisi, C. 5, S. 3, Temmuz 1965, s. 34-36.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı III”, *Kardaşlık* dergisi, C. 5, S. 4, Ağustos 1965, s. 23-25.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı IV”, *Kardaşlık* dergisi, C. 5, S. 5, Eylül 1965, s. 19-20.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı V”, *Kardaşlık* dergisi, C. 5, S. 6, Ekim 1965, s. 28-29.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı VI”, *Kardaşlık* dergisi, C. 5, S. 10, Şubat 1966, s. 33-35.
- Molla Sabir, *Kerkük'ün Müntehab Horyatları*, Maarif Matbaası, Bağdad, 1953/1372.
- Muhtar, Cemal, “Antere”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 237.
- Öbek, Ali İhsan, *Klasik Türk Edebiyatında Müşâare (Fâiz-Sâfi)*, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul 2005.
- Saatçi, Önder, “Irak Türklerinin Varlık Mücadelesinde Bir İrfan Ocağı: Kardaşlık dergisi”, *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu I. Cilt*, Ankara 2018, s. 345-378.
- Saatçi, Suphi, “Kardaşlık”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 5. Cilt*, Dergâh Yay., İstanbul 1982, s. 196.
- Saatçi, Suphi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken Yay., İstanbul 2017.
- Saatçi, Suphi, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 6.Cilt (Azerbaycan-Irak Kerkük Türk Edebiyatı)*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997.
- Saedgul, Muhammed Karim, *Kerküklü Şair Hicrî Dede Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış YLT, Ankara Ü. SBE, Ankara 2015.
- Terzibaşı, Ata, *Erbil Şairleri*, haz. Ali İhsan Öbek-Duygu Dalbudak, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul, 2007.
- Terzibaşı, Ata, *Kerkük Şairleri, C. 1-4*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013.
- Terzioğlu, Nazım, “Kerküklü Molla Sabir ve Berceste Beyitler”, *Kardaşlık*, S. 79, 2018, s. 37-39.
- Yalçınkaya, Yağız, *Kerküklü Seyyid Şükrî Dîvânı (Notlandırılmış Metin - İnceleme)*, Yayınlanmamış DT, İstanbul Kültür Ü. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2019.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Fahredden er-Râzî”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 12, TDV Yay., İstanbul 1995, s. 89-95.

Summary

Iraq, which was a Turkish homeland during the Seljuk period and remained in the Turkish political and cultural field until the last period of the Ottoman Empire, is still a region where Turks live and Turkish is spoken. Kirkuk is one of the important centers of this region that has raised two great poets such as Nesîmî and Fuzûlî. A very active literary circle was seen in the region, which has grown many poets since Nesîmî, especially in the 19th century.

Iraq, a region where Azerbaijani and Anatolian cultural fields intersect, with variants of folk tales such as Kerem and Aslı, Arzu and Kamber; It has a very rich folk literature with its proverbs, riddles and lullabies, which are mostly used in Anatolia, and a type of folk poetry called hoyrat, unique to the region. The written literature of the region can be examined historically in two parts. The part until 1918, when the kingdom period started, was a common period; After this date, it is called as contemporary literature. The common transfer includes the period from the beginning to the first quarter of the twentieth century. It is accepted that Iraqi Turkish literature, which developed between the 14th and 16th centuries, is within the scope of Azerbaijan or old Anatolian Turkish. In the fourteenth century, Nesîmî, the first known representative of Iraqi Turkish literature, was brought up. In the sixteenth century, Fuzûlî showed himself as the most powerful representative of Iraqi Turkish literature as well as a summit of Turkish literature. The nineteenth century is known as the period when the strongest literary generation of Iraqi Turkish literature grew up.

Molla Sabir (1895-1961), the author of the work named *Kerkük Şairleri*, was born at the end of the Ottoman period; He produced his works during the kingdom. He became one of the distinguished personalities of his period with his valuable works covering both the common era and the contemporary literary periods of the region, especially in Kirkuk, the city where he was born and lived.

This work of Molla Sabir was serialized in the six issue of the fifth volume of the Baghdad-based *Kardaşlık* dergisi, published in 1965-1966, after his death. Continuing its publication life today, the magazine became the voice of the Turkish presence in the region, especially between 1961-1977.

Kardaşlık started to be published in Baghdad in May 1961 as a Turkish and Arabic publication. The privileged owner of the magazine is Kirkuk Kardaşlık Ocağı. Mehmet Hacı İzzet was the first editor-in-chief. In *Kardaşlık*, which is one of the longest-running and mature press organs of Iraqi Turks, articles, researches and series of articles containing information on Turkish language, Turkish history, folklore and literature of Iraqi Turks have been published; On the other hand, social communication of the Turkish population in Iraq was tried to be ensured through news, announcements and advertisements.

Kardaşlık, a complete cultural magazine that exhibits the language, history, folklore, literature, culture and art products of the Iraqi Turks since its first issue until 1977, includes various articles and articles in other literary genres, even some criticism articles are written, and includes series of articles. Although it could not preserve its original identity since that date, it still continues its broadcasting life today.

Molla Sabir, who was one of the scholar and intellectual personalities of his time, was born in 1895 in Kirkuk Castle. He started his education with his father. He was taught by famous scholars of Kirkuk such as Molla Taha Abbas, Molla Nasîh Müderris and Molla Taha Alemdar. He has learned Arabic and Persian. In the following years, he helped her father in education, in a sense, he became his assistant. He gave special lectures on ilm-i tawjîd. He established close ties with the leading scientists, poets and literati of Iraq and Kirkuk. These friendships have led to many collections of information and memorabilia. With his sociable and visiting nature, became widely known and sought after in conversation assemblies.

Molla Sabir collected very valuable information about Kirkuk's social life and folklore and kept them in notes. Many Turkmens, who are about to disappear, have spent more than half a century to protect their value, and made important contributions to the Turkish presence in Kirkuk by focusing on different issues. Along with all these, he established a very rich and valuable library that can be considered as the memory of the region.

The work of the author, named *Kerkük Şairleri*, which is the subject of our study, was prepared by the author in four volumes. It is understood that Molla Sabir could not publish this work during his health. However, the work was serialized in the six issue of the fifth volume of *Kardeşlik Magazine*, published in 1965-1966. Of course, only part of the four-volume work found the opportunity to be published in this publication. It is possible to describe this work of Molla Sabir, which he prepared by giving samples from his poems together with the short translations of poets who were born and raised in Kirkuk, as a kind of tazkirah. Giving at least one poem of each poet as an example gives the work an anthology identity. Since he lived a lively social life and had a wide circle, the author met some of the poets in his work; It is possible that those who could not find the opportunity to interview have reached their relatives. The value of the work increases with the investigation information available from the first or second person.

The work has been serialized in the 1/2, 3, 4, 5, 6 and 10 issues of the fifth volume of *Kardeşlik*, published between May / June 1965 - March / April 1966. In addition, it is dated as "1952" with the expression under the title. Just before passing to the first poet, there is a two-paragraph letter of Molla Sabir in the introductory entourage.

The birth years of almost all of the poets in the work; The years of death are given, if any. Thus, it can be seen that the poets featured in the magazine lived in the nineteenth and twentieth centuries. However, in Molla Sabir's four-volume draft, it is possible that the timeline is wider.

It is hoped that Molla Sabir's work named *Kerkük Şairleri*, which is a valuable source with two poets whose names were not mentioned in any source before and having first-hand information about the poets it contains, will be useful in studies on regional literature.